

Ўзбекистон Республикаси
Олий ва Ўрта Махсус Таълим Вазирлиги

Мирзо Улуғбек номидаги
Ўзбекистон Миллий Университети

ҒАЙБУЛЛОҲ ИБРАҲИМОВ

**ТАРЖИМА НАЗАРИСИ
ВА АМАЛИЁТИ**

маърузалар матни чизгилари

Тошкент-2003

Ушбу маърузалар матни Тошкент Давлат миллий университети илмий - услубий кенгаши томонидан нашрга тавсия этилган.

Нашрга тайёрловчилар - филология фанлари доктори, профессор Н. Отажонов ва филология фанлари номзоди, доцент З. Содиқов.

«Таржима назариясига кириш» курсидан тест саволлари тузиш учун тавсиялар»нинг ўзбекча таржимаси муаллифи - филология фанлари номзоди, доцент З. Содиқов.

Масъул муҳаррир - филология фанлари доктори, профессор А. Абдуазизов.

Муҳтарам китобхон!

Ушбу нашр таржимашунослик фанининг дарғаси, марҳум устоз Файбулла ас - Саломнинг порлоқ хотирасига бағишланади. Домла мазкур тадқиқотни ўзларининг сермазмун умрлари интиҳосида яратган эдилар. Аминмизки, мазкур рисола ҳам келажақда янги - янги тадқиқотларга замин бўлажак.

БИРИНЧИ МАЪРУЗА

АСЛИЯТ ВА ТАРЖИМА

Иқтисодий тараққиётда давлатлараро моддий бойликларни ўзаро айирбошлаш катта аҳамиятга молик. Айтайлик, хомашё, озиқ-овқат маҳсулотлари, кийим-кечак, рўзғор ашёлари, машина, турли механизмлар ва ҳоказо. Буларсиз ҳаёт кечириш қийин. Хўп, маънавий бойликлар, адабий асарларни айирбошлаш-чи? Турли тилларда ёзилган китоблар таржима орқали «айирбош» қилинади. Моддий ва маънавий қадриятларни алмашиш ўртасида қандай фарқ бор?

Икки киши ўзаро, фараз қилайлик, биттадан тилла тўғноғич алмашса, ҳар бир киши - биттадан тилла тўғноғичга эга бўлади. Иккитадан эмас! Лекин икки киши ўзаро биттадан янги ғоя алмашса-чи? Уларнинг ҳар бири... иккитадан янги ғояга эга бўлади. Биттадан эмас! Бинобарин, таржима туфайли бошқа бир тилда янги асар ҳосил бўлади. Аммо ҳар икки тараф учун ҳам

йўқотиш содир бўлмайди. Таржима шарофати билан миллий адабиётларда яратилган энг сара асарлар ўнлаб, юзлаб маротаба ортади. Қайси бир санъат шундай имкониятга эга? Хулоса шуки, бадий таржима умумадабий ишимизда истиқлолият салтанатининг ҳали етарли фойдаланилмаётган ички имкониятларидан биридир.

Тўғри. Бадий таржима иккиламчи, тобеъ адабий жараён. Оригинал адабиёт бадий таржиманинг дояси. Лекин баъзан шундай бўладики, у ўз адабиётимиз айтолмаган гапларни айтади, қилолмаган ишларни қиладию Шекспирнинг жаҳоншумул трагедияларини, инсон ҳурриятини мадҳ этувчи Тагорнинг дилбар асарлари, Лев Толстойнинг чуқур бадий тафаккури, Гётенинг пурмаъно долғали овози, Руставелининг ҳазрати инсонга бўлган сўнмас меҳр-муҳаббатини бизга сахийлик билан ҳада этган - ўша мавлоно таржима бўлади.

Чингиз Айтматовнинг биллурий нафис-нозик образлари, ҳаётбахш мазмунга тўлиқ фикрларини биз бадий таржималар туфайли ўзлаштирмоқдамиз.

Аветик Исаакяннинг «Абул Аъло Маъарий» сида инсон хилқатининг моҳияти, қаттол фанимдан минг баттар мунофиқ дўстлар, одамни одамга бўри қилган ёвуз воқелик, бевафо аёллар ҳақида араб мутафаккири Маъарий номидан ўкинч ва нидо билан айтилган, қалбдан лаҳча ўт бўлиб отилиб чиққан мисраларни қайси бир шоир шундай айта олади?

Нодар Думбадзенинг иқтисодий, ижтимоий,

маънавий-ахлоқий ҳаётимизда кенг кўламли мустақиллик даврига дебоча бўлган жиддий сабабиятларни ҳаққоний акс эттирувчи «Абадият қонуни» романи бизнинг дилкаш маҳраимиз бўлиб қолди.

Булар барчаси бадиий таржима салтанатининг маҳсули.

ИККИНЧИ МАЪРУЗА

ЭВРИЛИШ

Мавлоно Жалолиддин Румийда (1207-1273) шундай масал бор. Бир кимса Сулаймон алайҳиссаломга рўпаро бўлади ва арз қилади:

-Ҳазрат,-деб зорланади у дағ-дағ титраб,- бугун менга Арзойил йўлиқди. Авзойи бузуқ. Нақ жонимни оладиганга ўхшайдир!

-Хўш, муддао?

-Муддао шулким, фақат Сиз жонимга ора кира олурсиз. Биламен, Сизда каромат зўр. Шамолга амр этсангизким, жанобингизни қанотига илиб, Ҳиндистонга ғув этиб олиб бориб ташласа. У ерда фуқаро мўр-малах... Арзойил мени топиб бўпти!

Сулаймон пайғамбар каромат кўрсатиб, кимсанинг айтганини бажо келтирадилар. «Бир «пуф» билан бояги одам Ҳинд тупроғида ўзини кўради»... Орадан кўп-да фурсат ўтмай, Сулаймон пайғамбар иттифоқо Арзойил алайҳиссаломни учратиб қоладилар.

-Дарвоқе, Сиз нега бир бечоранинг жонига

жабр қиладирсиз? Ул шўрлик бола-чақасидан йироқларда тентираб юрибдир. Бу инсофдан эмас! -дейдилар ҳазрат Сулаймон жон олғувчига юзланиб.

-Худойи таоло ва таоло амрига кўра, мен бугун бир гуноҳкор банданинг жонини олиб, дўзахга элтиб топширишим керак эди,-деб жавоб қилади Арзойил.-Қарангки, эрталаб кимсани шул атрофларда кўриб эдим. Туппа-тузук юрувди. Бир вақт қарасам, йўқ! Мулки Ҳиндистонга ғойиб бўлибдир. Шамол бўл-е! Ўша ёқларга овора бўлиб боришга тўғри келди. Шу топда унинг жонини танасидан жудо қилиб, келиб турибдирман.

Жалолиддин Румий бу ривоятдан шундай хулоса чиқарадилар: биз кимдан қочиб, қаёққа кетамиз? Баний одам ўзи ўзидан қочиб қутулолмайди-ю, тагин худодан қочиб кетмоқчи бўлгани таажжуб.¹

Бу, албатта, афсона. Бироқ Румийнинг инсон руҳиятининг азалий бир хусусияти: унинг ўзгалар нари турсин, ўз-ўзидан, ўзининг қилиқ-қилмишларидан қутулиши амри маҳол эканлиги ҳақидаги хулосаси биз учун муҳим.

Узоқ йиллик тарихий тараққиётнинг турли даврларида кишилик жамиятини қайта қуриш, табиатни, атроф-муҳитни ўзгартириш хусусида ниҳоятда кўп куч ва маблағлар сарфланади. Эндиликда, табиат ва жамиятдан ҳам олдин, аввало, ҳар бир киши ўз-ўзини, онг-шуури ва ички руҳий оламини ўзгартириши лозимлиги аниқ бўлиб қолди. Бу эса дунёдаги энг мушкул ишлардан бири эканлиги юқоридаги масалдан ҳам маълум.

Аммо бошқа бир ҳақиқатга ҳам шак келтириб бўлмайди. Инсон қанчалик юксак тараққиёт чўққисини забт этган бўлмасин, у ўша чўққида, мудом бир жойда депсиниб тура олмайди. Унинг қалби доим уйғоқ, бетиним олға интилади. Ўз камолотига тўсиқ бўлган ҳар қандай ғовни муқаррар бартараф этади. Моддий ва маънавий ҳаёт тарзига дахл қилади. Бошқача бўлиши мумкин эмас.

Муаззам истиқдол даврининг таржималари шу улғувор даврнинг мақсади, талаби ва вазифаларига мос ҳам муносиб бўлиши лозим. Бу жиҳатдан қайта яратиш санъати тимсоли бўлмиш бадий таржимачиликнинг ўзи қайта қуришга, эҳтимол, ҳаммадан кўра кўпроқ муҳтож бўлган соҳадир. Жуда кўп нарсалар: таржимага китоб танлашдан бошлаб қоғоз лимити, тираж, муаллиф ва таржимонга ҳақ тўлаш тартиби, моддий ва маънавий рағбатлантириш, таржималарнинг миқдори ва сифати, тил билиш, ёш таржимонларни етиштириш ва тарбиялаш, таржима танқиди ва таржима таҳсили, маҳорат масалалари жиддий бир тарзда қайта кўриб чиқилиши, ҳаётга мослаб ўзгартирилиши зарур.

Ёмон бўлмасди, агар сифатни яхшилашнинг янги чора ва тадбирлари билан бирга, бундан авваллари қўллаб келинган айрим тартиб ва таомиллар яна кучга кирса. Масалан, таржима қилишга китоб танлаш билан баробар, таржимон ҳам танланса. Фақат шахсий «садоқати» ёки улфатнавозлиги юзасидан эмас, балки - қобилиятига қараб! Атоқли ёзувчи ва шоирларнинг айрим йирик асарларини таржима

қилишга даъвогарлар ўртасида очиқ танлов ўтказишни таомил қилиш лозим.

УЧИНЧИ МАЪРУЗА

ТАРЖИМОН МУАММОСИ

Олим таҳлил қилади, ёзувчи тасвирлайди, актёр тийнат-сажия (характер) яратади, деймиз.

Таржимон нима қилади? Таржимон, турган гап, таржима қилади.

Мутаржим жудаям ўзига хос лаёқат, иқтидор, истеъдод ва билим соҳиби бўлишдан ташқари, унинг заковатида деярли барча ижод аҳлининг фаолиятига хос: таҳлил, тасвир, тийнат яратиш, кайфият туғдириш ва ҳатто махсус «ўқий билиш» сифатлари жамулжам. Таржимонда ёзувчи ва танқидчидан, актёр, рассом ва олим меҳнатидан ҳам нимадир бор. Бу шундан иборатки, таржимон сўзшунос бўлиб таҳлил қилади, актёр сингари бошқанинг (бу ўринда - муаллифнинг) қиёфасига киради ва айни вақтда ўзлигини сақлайди, «ўлик «матн орасидан муаллифнинг жонли сиймосини ва қалбини қидиради. Хуллас, гап орқасидан қувмайди, балки маъно, куй, оҳанг, бўёқ излайди...

Ўзбек адабиётидаги энг яхши таржималар шу йўсинда дунёга келган.

Биз бадий таржимада Огаҳий, Алмаий, Санойй, Хондайлиқий, Ойбек, Фафур Фулом, Абдулла Қаҳҳор, Миртемир, Мақсуд Шайхзода, Мирзакалон Исмоилий, Асқад Мухтор, Зулфия, Йўлдош Шамшаровлар ижодига нисбат берган

ҳолда, улар яратган мактаб ҳақида гапирамиз. Бу «ошириб» айтилган таъриф эмас.

Кўп асрлик ўзбек таржимачилиги сабоқлари шундаки, бизнинг йирик шоир, ёзувчи, драматург ва таржимонларимиз бу «иккиламчи», «ҳосила» ижодий иш ўзбек адабиёти тараққиётининг ҳар бир даврида бирламчи аҳамиятга эга эканлигини чуқур ҳис қилдилар.

Ойбек «Евгений Онегин» таржимасига ўн икки йил давомида икки топқир мурожаат этган (1937, 1949 йилларда), уни бошқатдан ишлаб чиқиб қиёмига етказган экан, бунга А.С.Пушкин ўзининг айна шу шеърий романини ёзишга сарфлаганидан кўра (1823-1831) бир ярим ҳисса кўпроқ вақт сарфлади. Йўлдош Шамшаров ўзи таржима қилган И.С.Тургеневнинг «Лиза», «Баҳор тошқинлари» қиссаларини ёд билар, «Арафа» романини ҳар қандай тургеневшунос адабиёт олимидан кўра нозикроқ тушунар ва таҳлил қилар эди.

Усмон Носир М.Ю.Лермонтовнинг «Демон» поэмасини ўзбек тилига ёниб таржима қилган. Асарни бошдан-оёқ ёд билган.

Инглиз тили билафонлари «Ҳамлет»нинг Мақсуд Шайхзода таржимаси трагедиянинг инглизча аслига жуда яқинлигини ҳайратланиб гапирадилар. Ваҳоланки, Шайхзода асарни инглиз тилидан эмас, балки Борис Пастернакнинг русча таржимасидан ўгирган. Унинг таржимасида гоҳи ўринларда русча таржимада йўл қўйилган нуқсонлар... инглизча аслиятга мос ҳолда тузатилган. Тадқиқотчилар Шайхзода, ажабмаски, инглиз тилини бир қадар билгандир, деб тахмин

қиладилар. Аслида эса, унинг инглизчани билганлиги ҳақида бирон далил йўқ. Гап шундаки, тил фақат тилни эмас, балки, Алишер Навоий таъбири билан айтганда, дил дилни «таржумон этган»ида шундай бўлади.

Биз билган таржимонлар ўз ҳариф-муаллифларини жон-дилдан севар, уларнинг ҳар бир сўзини муқаддас билар эдилар.

ТҮРТИНЧИ МАЪРУЗА

ВОРИСИЙЛИК, УЗВИЙЛИК, ДАВОМИЙЛИК

Биринчи авлод ўзбек таржимонларининг ижоди кейинги авлод учун, ўрта авлод тажрибаси ундан кейинги ва ҳозирги ёш таржимонлар учун битмас-туганмас ворисий хазина.

Устод-шоғирдчилик, мактабдошлик анъаналари, таъсир ва акс таъсир бадий таржимада ўзига хос бир тарзда кечади. Абдулла Шер, Саъдулла Аҳмад ва Асқар Қосимовлар Асқад Мухторнинг таржимонлик анъаналарини давом эттирдилар ва бир қадар бойитдилар. Биз бунда номлари зикр этилган ёш адибларнинг таржималарига Асқад Мухторнинг сўз бошилар ёзиб, уларнинг «бошини силагани», ёш мутаржимларга «оқ фотиҳа» берганлиги, шунинг ўзинигина назарда тутмаймиз. Бу чуқур масала. Таъсирнинг моҳияти шундаки, устод шоирнинг таржима қилиш техникаси, усул ва услуби, ўз таржимасини қиёмига етказиш устида қунт билан меҳнат қилиши, ижод жараёнини фақат кузатибгина қолмайдилар, балки ичдан чуқур

ўрганадилар.

Мирза Кенжабобов ўзининг «Евгений Онегин» таржимасини устод Ойбек хотирасига бағишлаган экан, бу шунчаки ҳурмат эмас, бундан-да жиддийроқ бир нарса: ихлос ва эътиқод. Мазкур шеърӣ романни Мирза Кенжабек русча аслият билан баробар Ойбекнинг таржимасида ўқиди. Бу билан у бир йўла икки манбадан, икки даҳо шоирнинг маънавият дунёсидан баҳраманд бўлди. Айни вақтда у ўз таржимасини ярата олди. Юсуф Шомансур, Жамшид Камол ва Саъдулла Аҳмадларнинг Виялм Шекспирдан қилган таржималари (сонетлар, «Макбет», «Ҳамлет»...) уларнинг ўз шоирлик иқтидори, тайёргарлиги, меҳнати натижаси ўлароқ, Чўлпон ва, хусусан, Мақсуд Шайхзода мактабининг самараси. Рауф Парфи, Миразиз Аъзам, Сулаймон Раҳмон, Отаёр Наҳановлар Миртемир таржима анъаналарининг муҳиби.

БЕШИНЧИ МАЪРУЗА

ШЕЪРИЙ ТАРЖИМАДА ОҲАНГ

Ўн йил муқаддам, август ойининг охирида Югославиянинг Струга шаҳрида ХХУП анъанавий шеърӣзм байрами бўлиб ўтган эди. У ерда жаҳоннинг саксонга яқин мамлакатидан шоирлар жамулжам бўлишганди. Бу поэзия фестивалида саксон тилда шеърлар жаранглади! Чамаси, дунё шоирлари учун шеър мазмунини тушунишдан кўра, турли-туман тилларда ашъор мулкининг жаранглаши муҳимроқ эди. У ерда италян, испан,

инглиз, француз, олмон, араб, украин, рус, ўзбек тили, жамики тиллар бир-бирлари билан лирик эҳтирос, товушлар жарангосида ўзаро гўё баҳслашарди.

Македонияда, тарихий Кирилл ва Мефодий ибодатхоналари жойлашган сўлим, оромгоҳ оролда яна гурунг бошланиб кетди. Бу шеърхонлик даврасида украин шоири Иван Драч, рус шоирлари Лариса Сушкова, Сергей Бабков, ўзбек шоири Эркин Воҳидов ҳамда бир қанча турк шоирлари ҳам бўлишиб, ҳар ким ўз ширингуфторлиги билан гулгун даврани қизитар эди. Шунда мен ажиб бир воқеанинг гувоҳи бўлдим. Эркин Воҳидов ўзининг улкан шоирлик иқтидоридан ташқари, ажойиб қувваи ҳофизага, ўткир бадиханий қобилиятга эга эканлигини намойиш қилди. У Жумали деган бир забардаст турк шоири билан кун бўйи, галма-галига Фузулий ғазалларини ёдаки ўқишга берилиб кетди. Мушоирага киришган икки адиб, Фузулий даҳосидан завқланиб, бир-бирларини тўлдириб, баъзан тузатиб, буюк озарбойжон шоирининг девонини бусбутун ўқишди!

Таржимани санъат даражасига кўтариш учун адабиётни, шеърятни мана шундай ихлос, муҳаббат, фидойилик билан билиш ва севиш кераклигига яна бир марта имон келтирдим.

Даврада ҳар хил тил, эҳтимол, ҳар хил мазҳаб, маслак, эътиқоддаги адиблар, турли қитъа ва халқларнинг вакиллари-украинлар, руслар, турклар, ўзбеклар, словен ва хорватларни Фузулий сиймосида Шарқ мумтоз адабиёти, унинг муаззам инсонпарварлик руҳи, санъати,

рамзлари бирлаштиргандай бўлди. Аммо менга бир нарса нашъа қилди: турк ва ўзбек шоирлари оддий «настрий тил»да мулоқотга киришганда, бир-бирларини деярли тушунишмасди.

Усмонли турк тили - бу Жалололиддин Румий, Бадриддин Самоний, Камол Отатурк, Нозим Ҳикмат, Азиз Несин, Рашод Нури Гунтекин, Доғларжаларнинг тилидир. Аммо ҳозирги турк тилининг луғати бугунги бизнинг ўзбек тилимиздан жуда фарқ қилади. Биз «машина» десак, улар - «арава» дейдилар; биз «самолёт» ёки «тайёра» десак, уларда - «учақ». Ҳатто шоирнинг номи «Эркин»ни туркчага ўтириш ҳам қийин бўлди ва охир-оқибат бунинг иложи топилмади ҳам. Юз-кўзлар, кўллар ифодаси, ғалати имо-ишоралар билан шу нарсани аранг аниқладикки, «эркин» деган сўз турк тилида умуман йўқ экан. Улар буни «сарбаст» дейишаркан.

Бироқ оддий «заминий» тилдан юксак, қадимий шеърят тили - фузулийхонлик ва гоҳо навоийхонликка ўтганда-ёрабий! - ҳамма нарса бирдан ёришиб кетар, дабдурустдан тушунарли бўлиб қолар эди. Шунда мен, ўзимча, ҳайрат бармоғини лабимга босиб, халқларни баъзан истиқбол эмас, балки узоқ ўтмиш бирлаштирар экан-да, деган хаёлга бордим.

Фузулийхонлик, хуллас, Эркин Воҳидовнинг шоирона маҳорати сирларини «фош» қилди. Биз Эркиннинг лирикасини, унинг таржималарида «Фауст», Сергей Есенин, Собир ва бошқа ўнлаб фарбу шарқ адабиётлари асарларини ўқиб, тилининг нақадар табиийлиги, тиниқлиги,

бойлиги, ташбеҳ ва мажозларининг рангбаранг шеърий санъатлар ичра рақсга тушишини кўриб, муаллиф ва мутаржим маҳоратига таҳсин ва тасанно ўқиймиз. Ҳа, завқбахш шеърий алфоз, гўзал таржималарнинг нашъу намоси, мусиқаси, оҳори, биринчи галда, раббоний истеъдод маҳсули. Бироқ бу «талант» насл-насабсиз, илдизсиз, макон ва замондан ташқаридаги қандайдир муаллақ, мавҳум бир тушунча эмас. Талант ўзини койитганида, ўқиб-ўрганганида, қора терга ботиб ишлаганида, фақат шундай қилганида самара беради. Иқтидор билан қилинган меҳнат, меҳнат билан орттирилган иқтидор бир-бирини тўлдиради.

Тўртта баҳарнав дуруст шеър битиб қўйиб, ўзига даҳолик даъво қиладиган кишидан не суд?

ОЛТИНЧИ МАЪРУЗА

ТИЛЛАР ВА ТАРЖИМАЛАР

Бадий таржима жуда ҳам ўзига хос «қотишма»-синтезлаштириш қудратига эга. У қитъалар, замонлар, халқлар, тиллар ва адабиётларни яқинлаштиради. Чунончи, ўзбек адабиёти бағрида, таржима туфайли, юзлаб шарқу ғарб, классик ва ҳозирги замон адабиётлари яхлит адабий-эстетик ҳодисани ташкил этади. Бунда биз Арастудан-Иман Зиедонисгача, Оноре де Балзакдан-Муса Жалилгача, А.С.Пушкиндан-Расул Ҳамзатовгача, Эсхилдан-Нозим Ҳикматгача, Дантедан-Мустай Каримгача, Гётедан-Абдулла Тўқайгача, Шота

Руставелидан-Михаил Булгаковгача,
Фирдавсийдан-Самад Вурғунгача жуда хилма-хил
адабий анъаналар ворисига айланамиз. Антик
адабиёт ҳам, ўрта аср адабиётлари ҳам,
классицизм, романтизм, реализм адабиёти ҳам...
бутунги ўзбек тилида жаранглайди. Бу-мўъжиза.

Виялям Шекспирнинг ўзи ўзбек маданияти,
санъати ва адабиёти тарихида, ўзбек шоирлари,
таржимонлари, актёрлари, рассомлари,
бастакорлари тақдирида ярим асрдан зиёд (1934-
1987...) даврни ташкил этади. 1960 йилда унинг
ўзбек тилида чоп этилган «Пйесалар»и бешта
трагедияни ўз ичига олган бўлса, 1981-1985
йилларда босилган беш жилддан иборат
«Танланган асарлар» буюк Виялямнинг ўн еттита
трагедия ва комедияларини қамрайди.

Ўзбек адабиётининг, бу хоҳ мумтоз мерос
обидалари бўлсин, хоҳ ҳозирги замон адабиёти
асарлари бўлсин, мамлакатимиз ичкарасида ёки
хорижий халқлар орасида эътибор топиши бир
қанча омилларга боғлиқ. Қанчалик ҳайратомуз
бўлиб кўринмасин, бу, аввало, ўзимизнинг ўз
адабиётимизни ва, қолаверса, шу адабиётнинг
бирламчи ифодавий воситаси бўлган она
тилимизни қанчалик қадрлай билишимизга
вобаста. Турган гап, агар биз ўз адабиётимизни ўз
она тилимизда эмас, балки бошқа тилга қилинган
таржималардагина ўқиб «тушунадиган» бир
аҳволга келиб қолсак, ва бундай аҳволни ўзимиз
учун «буюк интернационал шараф» деб билсак,
бошқача айтганда, у ўзгалар нари турсин, ўзимиз
учун бора-бора «ортиқча» бир нарсага айлана
борса,- адабиётимизнинг бошқа тилларга

таржима қилиниши у ёқда турсин, наинки таржима, умуман адабиёт тўғрисида гапирмаса ҳам бўлади. Икки тиллилик ва кўп тиллилик,- бу ҳаётбахш ижтимоий жараён- ҳозир, йигирманчи асрда қанчалик муҳим зарурат бўлса, йигирма биринчи ва ундан кейинги асрларда янада чуқурлашади ва жиддийлашадики, аммо сираям бўшашмайди ва жўнлашмайди. Демак, масалаларнинг масаласи барча кўптиллик қадриятларига содиқ қолган ҳолда, она тилимиз, адабиётимиз, санъатимиз, маданиятимизни қанчалик тушуниш, сақлаб қолиш, тарбиялаш, парвариш қила билишимиздан иборат. Бошқача айтганда, тилимиз, адабиётимиз, маданиятимизнинг келгуси тақдири кўп жиҳатдан бизнинг ўз қўлимизда. Бугунги кунда ўз-ўзимизни қандай англашимиз, маънавий ҳаётимиз ва тафаккуримизни юксак даражада изчил ривожлантира олишимизга боғлиқ.

ЕТТИНЧИ МАЪРУЗА

ТАРЖИМА-АДАБИЙ САДОҚАТ РАМЗИ

Италянча «традиторе - традугторе» мақолининг мазмуни: «Таржимон-хоин», дегани бўлади.

Биз бу ёқда бадий таржимачилик-«ёзувчиларнинг халқаро шатранж баҳси» (В.Брюсов), халқлар дўстлиги, жаҳондаги юзлаб, минглаб тилларда барпо этилган кўҳна ва янги маданиятлар, адабиётларнинг бир-бири билан алоқаси ва ҳамкорлиги воситаси, таржимонларни

эса-ана шу улуғвор мақсадларга фаол хизмат қилувчи ижодкор, деб таърифлаб ётсагу, келиб-келиб қандайдир алмисоқдан қолган бир италян мақоли... «таржимон-хоин» деб ўтирса!

Нима гап? Ҳаммаси жойида. Чиндан-да: бир миллий адабиётнинг ноёб обидаси бўлмиш асарни тушуниб етмай, уни тим қоронғида адашиб юрган бир сўқир сингари, пайпаслаб, тусмоллаб, бузиб-чатиб, ҳижжалаб ағдарган киши-муаллиф ва унинг мулкига нисбатан хоин деган сўз. Ўзи мурожаат этаётган халқнинг маданиятига, муаллиф ва унинг асарига нисбатан қандайдир миллий мумтозлик шоҳсупасидан кибр-ҳаво билан менсимай қараб, аслиятни хоҳлаганича қисқартириб, ўзгартириб, ўзидан алланарсаларни қўшиб ўтирган шахс- бошқа миллий адабиёт ва унинг намунасига нисбатан хоин эмасми?

Дарвоқе, бир ёзувчига: - Сизнинг романингизни, қарангки, япон тилига таржима қилишибди! - деган хабарни етказишганида, ҳалиги адиб... енгил тортиб, мамнуният билан: - Хайриятки, япон тилини билмайман! - деган экан.

Бизда ҳам, табиий, ҳар хил таржималар учрайди. Асарнинг кўпроқ ҳарфига ёпишиб оладиган, ўқувчига «тушунарли» қиламан деб матнни содалаштирадиган ёки, аксинча, уни кунгурадор нақшлар билан чаплаб безайдиган ёхуд баъзан рўйрост саводсиз таржималар олдин ҳам бўлган, ҳозир ҳам истаганча топилади.

Бироқ, умуман олганда, жуда кўнгилдагидай таржималаримиз ҳам кўп. Таржима санъатимизнинг руҳи тетик, соғлом, парвози

сарбаланд бўлиб келди. Кибриё Қаҳҳор, Қодир Мирмуҳаммад, Ҳибзиддин Муҳаммадхон, Ҳасан Тўрабеков, Шоир Усмонхўжаев, Низом Комил, Холида Аҳророва, Ваҳоб Рўзимат, Миад Ҳакимов сингари кўплаб қўли гул таржимонларимиз бор. Таржималар туфайли Абдулла Қодирӣ, Ойбек, Фафур Фулом, Абдулла Қаҳҳор, Ҳамид Олимжон, Шароф Рашид, Одил Ёқуб, Асқад Мухтор, Сарвар Азим, Ҳамид Фулом, Зулфия, Комил Яшин, Пиримқул Қодир, Абдулла Ориф, Саид Аҳмад, Мирмуҳсин, Худойберди Тўхтабоев ва бошқа бир қанча ёзувчиларимизнинг асарлари кенг танилди. Чунончи: Заҳириддин Муҳаммад Бобур- Лейден-Эрскин, Аннетта Сусанна Бевериж, Паде де Куртейл, Вилер Текстон, Убайд Зоконий- Санжар Сиддиқ, Байрон- Муҳаммад Али, Гарсиа Лорка- Шавкат Раҳмон, Робиндранат Тагор- Тўхтасин Жалолов, Н.В.Гогол- Наби Алимӯҳаммад, Чингиз Айтматов- Асил Рашидов билан Иброҳим Фафур, Михаил Зошченко- Неъмат Амин, Вячеслав Шишков- Мирзиёд Мирзоидов, Радий Фиш- Жамол Камол, Одил Ёқуб- Галина Кобецакәйте, Пиримқул Қодир- Юрий Суровцев, Абдулла Ориф- Александр Файнбергларнинг бақамти муаллиф- мутаржимлик ҳамкорлигида, -эҳ-ҳе, яна неча юзлаб адиблар ва уларнинг ихлосманд таржимонлари номларини санаш мумкин бўларди!- биз дўстлик, юксак ҳарифлик туйғуси, миллий маданиятлар ва уларнинг арбобларига- одоб ва ихлос, каломга, маънога, шеъриятга- эътиқод рамзини кўрдик.

Булар таржимоннинг муаллифга садоқатига кафил бўла оладилар.

САККИЗИНЧИ МАЪРУЗА

РУҲИЯТ ВА ҚАЙТА ЯРАТИШ САЊАТИ

Агар мендан: «Бугунги кун таржималарининг асосий иллати нимада?» деб сўрасалар, мен: «Бу, аксарият, бадиий таржиманинг бадиий ижод соҳаси эканлигини унутиб қўйиш, бадиий асарга хос жамики хислат ва фазилатлар таржима асарига ҳам дахлдор эканлигини етарлича тушунмасликдан йўл қўйилаётган нуқсонларда ўз ифодасини топмоқда», - деб жавоб қилган бўлар эдим.

Нима учун?

Сабаби, бизда ҳамма- ҳамма нарсани таржима қила олади! «Бу нарсани таржима қилишга тишим ўтмайди мени!» - дейишга журъат этадиган бир мард топилмайди.

Биз жуда яхши «материалистлар» бўлиб келганмиз. Ҳамма нарсани моддий борликдан, «моддийончиликдан» келтириб чиқазамиз. Айрим танқидчиларимиз, олайлик, шеърятни илғор дунёқараш ва илғор таълимотни қофияга солишдан иборат бир иш, деб тушунишди. «Илғор»ликни яккаш марксизм- ленинизмга, дахрийлигу зиндиқликка, собиқ КПСС га ва у ўтказиб келган чиркин сиёсатга нисбет беришди. Адабиётнинг «синфийлиги» ва «партиявийлиги»ни бу зайлда, ўта ибтидоий бир тарзда, 60-70 йил олдинги андозалар ва тасаввурлар исканжасида талқин қилиш билан ҳозирги шеърятни ўқиб бўлмайдди, албатта.

Бундай ақидапарастлик, иқтибосбозлик
исканжасида туриб, қадимги, мумтоз
адабиётнигина эмас, Абдурауф Фитрат, Абдулла
Қодирий, Чўлпон, Усмон Носир ҳамда Чингиз
Айтматов, Расул Ҳамзатов, Олжас Сулаймонов
асарларини ҳам ўқиш амри маҳол эди.

Биз жуда чапдаст «моддиончилар» эдик.
Бироқ шеърият- моддий ашё эмас, балки руҳий
физо жумласига киради. Рубобий шеърият
(лирика) ни кўкрак билан эмас, қалб билан қабул
қилинади.

Бадий ижод ижодкорнинг руҳий ҳолати
билан чамбарчас боғлиқ. Руҳий ҳолат эса турғун
эмас, ўзгариб турувчи ҳолат. Турғунлик кайфияти
ижодкорнинг инқирозга учраганидан дарак
беради. Бинобарин, турғунлик илғор дунёқараш
билан омухталанган ҳолда, қанчалик юқори
поғонада воқе бўлмасин, бу ижодкорнинг
инқирозга юзтубан кетганини кўрсатади. Ёки
аксинча, ижодкор ўзининг барҳаёт руҳий
ҳолатини сақлаб қолгани ҳолда, атроф-муҳитнинг
ўзи турғунликка гирифтор бўлган экан, бу
адибнинг эмас, балки уни ўраб турган ўша
муҳитнинг чириб адо бўлганидан далолатдир.

ТЎҚҚИЗИНЧИ МАЪРУЗА

УМР ФАСЛАРИ, ЯРАТУВЧИЛИК КАЙФИЯТИ ВА ТАРЖИМА СИЛСИЛАСИ

«Ёш психологияси», деймиз. Бу нима? Турли
ёшда киши турлича руҳий ҳолатда бўлади. Бу эса
унинг ижодига муқаррар таъсир қилади.

Алишер Навоий бутун умри давомида ёзган шеърларини бошқа бирон белги-аломат асосида эмас, балки умр фаслларига кўра жамлаганини биламиз: «Хазойинул маъоний» ёки «Чор девон» га- ёшлик, йигитлик, ўрта ёшлик ва кексаликда ёзилган шеърый асарларини жамлаган. Чунончи:

-туфулият (ёшлик) - 7-8 дан 20 ёшгача бўлган давр;

-шабоб (йигитлик) - 20-35 ёшгача бўлган давр;

-кухулат (ўрта ёшлик) - 35-45 ёшгача бўлган давр;

-кексалик - 45-60 ёшгача бўлган давр.

Раҳматлик профессор Ҳамид Сулаймоннинг аниқлашича, «Чор девон»-«Фаройибус сифар», «Наводируш шабоб», «Бадойиул васат», «Фавойидул кибар» да- ҳаммаси бўлиб 3132 та шеър жамланган. Шулардан ўсмирлик шеърлари -434 та, йигитлик шеърлари-855 та, ўрта ёшлик шеърлари-457 та, кексалик шеърлари- 1386 та.

Умр фаслларига кўра руҳий ҳолатнинг ўзгариши ва бу табиий кайфиятнинг бадий ижодга таъсири таржима санъатига ҳам даҳлдор. Олайлик, муаллиф 25 ёшда ёзган асарни 60 ёшлик кекса мутаржимнинг, ёки аксинча, муаллиф 60 ёшда ёзган асарни 25 ёшлик мутаржимнинг тушуниши, «ҳазм қилиши» ва ўгириши қийин. Бу табиий ҳол. Муаллиф-мутаржим муносабатида бундай ёш тафовутидан ташқари, улар яшаган давр орасида ҳам катта фарқ бўлса-чи? Айтайлик, бу фарқ минг йиллар сарҳадига бориб тақалса, бундай ҳолда давр ва умр тафовути бадий ижодда хийла жиддий

табий тўсиқни юзага келтириши турган гап.

Бир вақтлар шоир Чўлпон юксак тахайулий (романтик) кайфиятлар билан қалам сурган кезларида А.С.Пушкиннинг «Евгений Онегин» шеърий романини аруз вазнида таржима қилмоқчи бўлган эди. Тасаввур қилинг: Пушкин-арузда жаранглайди! Қанийди энди, бу жуда ажойиб иш бўлар эди. (Дарвоқе, асримиз бошларида «Балиқчи ва балиқ ҳақида эртақ» асари, чиндан ҳам, маснавийда ўтирилганди.) Кейинчалик Чўлпонга ўша орзусини эслатганларида, бу таклифни у рад этган. Нега? «Менинг ҳозирги кайфиятим «Евгений Онегин» ни аруз тугул, росмана таржима қилишга ҳам чоғ эмас», деган. Аммо адабиётдан узоқ, бадният шахслар шоирни тушунармиди? Войдод, мусулмонлар, Чўлпон Пушкинни таржима қилишни истамаяпти!- деб аййўханнос солишган. Аслида эса, айни ўринда ўзбек шоири минг чандон ҳақ эди. Чунки шеър қориндан эмас, қалбдан отилиб чиқадиган лаҳча чўғ эканлигини бошқалар қаёқдан билсин!

Юлдузи юлдузига, мижози мижозига тўғри келган адибларгина бир-бирларини таржима қилсин. Ҳолбуки, кўпинча юлдуз (мижоздан) кўра, таржимага тўланадиган қалам ҳақи миқдорининг тўғри келиш-келмаслиги устувор бўлиб, бунинг натижасида ўзбекчага ўтирилган ҳар учта китобдан иккитасини аслиятга бусбутун мос, мукамал-адекват таржима деб бўлмайди. Мос-мукамал ёки сохталигини ким аниқлайди? Бу вазифани таржима танқиди бажариши керак.

ЎНИНЧИ МАЪРУЗА

ТАРЖИМА, ТАВСИФ ВА ТАБДИЛ (Қуръони карим ва Инжили шариф)

Қуръон ва қироат сўзларининг негизда «қараъа», яъни ўқимоқ маъноси мужассам. Ёш қуръоншунос олим Ҳамидулла Кароматнинг айтишича, яҳудийларнинг «Таврот»и билан насронийларнинг «Инжил»и ибрий (қадимги яҳудий) тилида ёзилган. Ибрий тили эса араб алифбосидан фойдаланган.

Ал-Қуръон насрда нозил қилинган, назмда эмас. Гарчи шеърий обида бўлмагани билан уни ҳеч ким «қора» матн деб айтилмайди. Руҳий каромат ички оҳангдошликка вобаста. Ўзининг воқеий-ғоявий аслийлиги ва такрорланмаслигидан ташқари, нозил этилган ваҳийнинг кучли илоҳий руҳи, сажга ниҳоятда бойлиги туфайли жаранглаб туриши билан «шу сингари» ўзга ҳар қандай диний манбадан яққол ажралиб туради. Агар «Инжил» даъватларини махсус мусиқий асбоб - орган садолари билан омухта умматларга таъсир ўтказилса, илоҳий наво Қуръоннинг ояти карималари қатига жо этилган. Уни араб тилини биладиган, уни сув қилиб ичиб юборган ҳар қандай киши ҳам қироат билан ўқий олмайди. Бунинг учун ҳофиз, қори бўлиш керак.

Биринчи сура - «Фотиҳа» сурасини олиб кўрайлик:

1. Бисмиллоҳир Раҳмонир Раҳийм
2. Ал-ҳамдуллилоҳи Раббил олабийн

3. Ар-Раҳмонир Раҳийм
4. Молики явмид дийн
5. Иййака наъбуду ва иййака настаъийн
6. Ихдинас сиротал мустақийм
7. сиротал-лазийна анъамта алайҳим ғайрил
маъзувби алайҳим валал золлийн Омин.

Оятларда сўзларнинг сажъ асосида ялпи уйғунлашиб, жаранглаб куйилиб келаётганига эътибор қилинг: Раҳийм-оламийн-Раҳийм-дийн-вастаъийн-мустақийм-лазийна-алайҳим-золлийн.

Ш.Бобохонов таржимасида:

1. Меҳрибон ва Раҳимли Аллоҳ номи ила!
2. Барча мақтовлар бутун оламнинг Парвардигори, 3. Меҳрибон, Раҳимли 4. ва жазо кунининг эгаси Аллоҳга хосдир. 5. Сенгагина сифинамиз ва Сендангина мадад тилаймиз. 6. Бизларни шундай тўғри йўлга бошлагинки, 7. У Сенинг неъматларингга эришганларнинг йўли бўлсин! Сенинг ғазабингга учраганлар ва адашганлар йўли бўлмасин!

2. Алоуддин Мансур таржимаси:

1. Меҳрибон ва раҳимли Оллоҳ номи билан (бошлайман).

2-3-4. Ҳамду сано бутун оламлар хожаси, меҳрибон ва раҳимли, жазо (қиёмат) кунининг эгаси-подшоҳи бўлмиш Оллоҳ учундир. 5. Сенгагина ибодат қиламиз ва Сендангина мадад сўраймиз. 6-7. Бизларни, ғазабга дучор бўлмаган ва ҳақ йўлдан тоймаган зотларга инъом қилган йўлинг бўлмиш -Тўғри йўлга йўллагайсан.

Икки таржима ўртасидаги фарқ ва

тафовутлар якқол кўзга ташланиб турибди. Сура ягона ва ўзгармас. Унда жами 28 калима. Бу 27 ёки 29 та бўлиши мумкин эмас. Икки ўзбекча таржима эса сўзларнинг сони тарафидангина эмас, «сифати», ифодавий шакли, бирикмалар ва жумла қурилишининг тарҳ-таровати, ўзига хослиги билан ҳам фарқланиб туради.

ЎН БИРИНЧИ МАЪРУЗА

96-СУРА: «Алақ». РАББОНИЙ ВАҲИЙНИ ЎТИРИБ БЎЛАДИМИ?

«Лахта қон» маъносини берадиган 96-сура: Алақнинг биринчи ояти (Алоуддин Мансур таржимасида) шундай бошланади:

1. (Эй Муҳаммад, барча мавжудотни) яратган зот бўлмиш Парвардигорингизнинг номи билан (бошлаб) ўқинг! 2. У инсонни лахта қондан яратган (зотдир). 3-4. Ўқинг! Сизнинг Парвардигорингиз (инсониятга) қаламни (яъни ёзишни-хатни) ўргатган ўта карамли зотдир. 5. У зот инсонга унинг билмаган нарсаларини ўргатди.

Фараз қилинганки, шеърни насрга ўтирганда қандай ҳол рўй берса, юқоридаги оят таржимасида ҳам шундай бўлган. Солиштиринг:

1. Иқра бинсми раббина ал-лази халақа,
2. Халақа-л-инсона мин алақин,
3. Иқра ва Раббука алақраму,
4. Ал-лази аълама бил қалами,
5. Ёалама-л-инсона мо лам йаълам.

Ўша-ўша гап. Аммо бутунлай бошқача иршод!

Нега шундай? Ахир бу асрлар қаъридан чиқиб келаётган улуг бир Каломни эркин талқин қилиш, унга нималарнидир қўшиш ёки қисқартиришга уринишдан иборат хатти-ҳаракат, ўзбошимчалик эмасми? Бу сеҳрли масиҳий нафас, илоҳий ваҳий-ку!

Бари тўғри. Жўяли ва ақлга мос гаплар.

Айтганларимиз ҳали сўз, гап, жумла таржимаси хусусида. Маъно ва ифодавий йўсинчи? Куйли ваҳийятни сидирға «қора» матнга ағдарганда шунча муаммо туғилиб турибди. Оҳангни оҳанг, сажни сажъ, қироатга мос ифодаларни қироатбоп мақомда ўтириш талаблари ҳам илгари сурилсачи? Ундай тақдирда умуман таржимани йиғиштиришга тўғри келаркан-да?

ЎН ИККИНЧИ МАЪРУЗА

ҚУРЪОННИ ШЕЪРИЙ ТАРЖИМА ҚИЛИШ МУАММОЛАРИ (Пушкиндан - Пороховагача...)

Калом таржималари тарихида бундай уринишлар-муқобил оҳангли (эквиритмикавий) таржима яратишга уринишлар ҳам бўлган. Чунончи, И.Ю.Крачковский таржимасига берилган шарҳлар орасида унинг шогирди, ёш арабшунос олим В.А. Эберман қаламига мансуб ўша 1-сура таржимаси учрайди.

1. Хвала Аллаху, который миров Господин, 2. Милостивый, милосердный он один, 3. Дня страшного суда Властелин, 4. Тебе мы поклоняемся, Помощь дается нам Тобою одним, 5. Веди нас по

пути тех, кто тобою водим, 6. По пути тех, на кого простерлась милость твои, 7. На кого ты не гневаешься, кто не знает заблуждения кручин.

1920 йил 12 декабр.

Турган гап, бутун Қуръонни, барча 114 сурани мана шу йўсинда ҳамоҳанг ўгириш қийин. Душворлик шундаки, бундай тақдирда Оллоҳ сўзи ортиқ даражада бежамадор бўлиб кетиши, маънога футур етиши ҳам мумкин. Балки, Қуръонни умуман шеърий йўлда таржима қилинар? Билмадим. А.С.Пушкиннинг Қуръонга татаббу маъносидаги айрим тажрибаларини ҳисобга олмаганда, жаҳон адабиёти бундай таржима ёхуд назирани билмайди. Ким билсин, балки Пушкиннинг ҳудудсиз ижодий тахайюлотига, дил-дилида шунга ўхшаш: Каломни ўрисчага тўла шеърий мақомда таржима қилиш нияти ҳам бўлгандир? Умуман бу қийин муаммо. Ҳозир ким журъат эта олади? Диний маҳкама ҳам фатво бермас.

ЎН УЧИНЧИ МАЪРУЗА

ҚУРЪОН ТАРЖИМАСИДА МУҚОБИЛОТ (эквивалентлик) МУАММОСИ

Кундалик «жўн» ўгириш ташвишларига қайтайлик. Таржималараро мутлақ бир хилликка эришишга интилиш самарасиздир. Агар шундай талаб билан ёндошилса, мазкур икки ўзбекча таржимани эмас, умуман Каломнинг ўзга тилларга таржимасини манъ этишга тўғри келган бўларди. Олайлик, қайта-қайта нашр этилиб

келинаётган мавжуд икки ўрисча таржима ҳам (Г.С.Саблуков, И.Ю.Крачковский) бир-биридан худди шунчалик (агар бундан ортиқроқ бўлмаса ҳам!...) фарқланади. Хўш? Дунёда қанча таржима бўлса- шунча Қуръон экан-да?!

Ҳа, Оллоҳ Каломи дунёда якка-ягона, аъло, беқиёс ва беназир. Таржималар эса ҳар бири қанчалик муборак бўлса, шунчалик ожиз. Зероки, Каломуллони юз марта дўндириб таржима қилганда ҳам, юз биринчи таржимага эҳтиёж сақланиб қолаверади. Негаки, уларнинг бирини йиғганда битта асл Қуръони карим чиқмайди.

Ҳамидулла Кароматнинг мана бу фикри диққатни тортади: «Қуръон Оллоҳ таоло томонидан нозил этилган, ўз ичига коинот ва бутун борлиқни олган экан, демак, уни тушунишга ҳам ер тафаккури нуқтаи назаридан эмас, балки борлиқ қонуниятлари асосида ёндошиш лозим,- деб ёзади у.- Фақат шундагина биз Қуръонни энг қуйи мафкуравий поғонада туриб талқин қилишдан юқорироқ поғоналарга кўтарила олармидик, иншооллоҳ».²

Беназир Қуръон таржимасидек мислсиз улкан, масъулиятли ишни яккахон фидойи ҳаваскорликкагина таяниб ўтирмай, чуқур илмий асосга кўчириш зарур. Модомики, Исроил, Швеция, Хорватия сингари биздан йироқ манзилгоҳларки «Таврот», «Инжил» ва «Забур»ни бизнинг ўзбек тилимизга гўзал таржима қилиб етказишга эришибдиларки, бу ўз-ўзидан бўлгани йўқ. Қаранг-а, қандай ғамхўрлик! Швеция қаёқдаю, Ўзбекистон қаёқда! (Бу нашр хусусида қуйироққа муфассал маълумот берилади.)

Ўзимиз-чи? Биз нима қилаймиз? Минг йиллик кўхна тарихимиз билан керилишни биламизу, ўзимиз қандай «тарих» яратдик?

Мана, Қуръони каримнинг ўзи ҳам биз учун моҳиятан таржима муаммоси-ку. У салкам етти юз минг нусхада уч маротаба босилиб чиқди. Ҳар нусхаси фалон пулдан сотилди. Барибир, ҳеч ким оғринмай харид қилди. Бу китоб ҳеч кимни «зериктирмади» чоғимда. Бирон одам «зарар» кўргани йўқ, бирон нашриёт синган ҳам эмас. Ғалати мантиқ. Ўзингни алда, ўзгалар... қўрқсин экан-да? Шундайми? Йўқ, биз алдаганда кишини алдаймиз ўзи? Наҳотки... шведлар, хорватлар, яҳудийларни бўлса?! Йўқ. Ўзимизни калака қилаётирмиз.

ЎН ТЎРТИНЧИ МАЪРУЗА

ИНЖИЛНИНГ БИРИНЧИ ЎЗБЕКЧА ТАРЖИМАСИ

Ошкоралик шарофатидирки, юқорида эслатилганидек, уч муқаддас китоб: Инжил, Таврот (Мусо пайғамбарнинг биринчи китоби; Ибтидо) ҳамда Забур ўзбек тилида пайдо бўлди. Бу бизнинг ҳам маданий ҳаётимизда янги бир антиқа воқеа. 896 саҳифадан таркиб топган бу мажмуани (унга 15 рангли сурат ҳам илова қилинган) Стокголмда Библияни таржима қилиш институти 1992 йилда нашрдан чиқазган. Таржима юнон ва ибрий тилларидаги асл нусхалар асосида тайёрланган. Ўн саккиз йил ичида (1973-1991) таржима қилиниб, таҳрирдан

чиқазилган. Инжил билан Ибтидони Иброҳим Абиев, Забурни доктор Юсуф Гулқаров ўзбекчага ўгирган. Инжили шариф Хорватиянинг Загреб шаҳрида Грифички завод Хрватска босмахонасида чоп этилган.

Биз тарихимизда биринчи марта Қуръони каримни ўзимизда эндигина ўзбек тилида босмадан чиқаздик. Бу чинакам афсонавор бир иш бўлди. Шу муқаддас нашрга бош-қош бўлган жаноб мутаржим Алоуддин Мансур билан «Шарқ юлдузи» мажалласининг таҳрир ҳайъати аъзолари хизматини яна бир карра қайд этмоқ лозим. Том маънода тарихий иш бўлди. Не ажабки, барча ислон мамлакатларининг халқлари, дунёдаги жамики мусулмонлар учун ягона, муштарак дастур бўлган ўз илоҳий Каломимизга эга бўлдик.

Айни вақтда христиан диёри бўлган Швециядек бир мамлакатда биз ўзбек халқи учун айнан ўзбек тилида тайёрланган Инжили шарифнинг бизга туҳфа қилиниши ҳайратомуз гап. Мазкур таржима билан илк танишиш шундан далолат берадики, у тил, баён, услуб, истилоҳот, шарқ тарафларидан пухта тайёрланган. Ҳали бу аъло нашр муфассал илмий таҳлил қилинади ва холис, муносиб баҳоланади.

Каломуллода ҳам алоҳида қайд этиладиги, кимнинг қандай динни ихтиёр этиши ҳар бир инсоннинг ўз шахсий иши. Бровни зўрлаб бирон динга киритиш ҳам, диндан чиқариш ҳам мумкин эмас. Гарчи тарихда бундай ҳодисалар учраган бўлса-да (Иван Грозний замонида бир қисм Эдилбўйи фуқароларининг зуғум ва алдов йўли билан насронийлаштирилиши...), аслида, бу

ғайриинсоний ҳаракатдир. Яхши гап билан илон инидан, мусулмон динидан чиқади, дейдилар. Инжили шариф ҳам шунга ўхшаш «яхши гап» эмасми?

Лекин!... Ўз диний мухолифларимизнинг ҳар бир ҳаракатига шубҳа ва ғараз деб қараш ҳам унчалик тўғри бўлмас, назаримда. Умуман, косанинг тагидаги ним коса рўйрост кўриниб турибди. Буни тушуниш учун ўткир зеҳн ҳам талаб қилинмайди. Йўқ, мен бу билан қандайдир ғайриинжилий гап айтмоқчи эмасман. Қўшнинг сени таом чиқазиб йўқлаган экан, уни билиб е, демоқчиман, холос.

Аввало, иймонли муслим учун Таврот, Забур, Инжилдан ҳеч қандай зиён йўқ. Чунки Қуръон бу Китобларнинг барчаси ҳам ўз қавмлари учун муқаддаслигини тан олади. Бирон-бир сура ёки оятда мусулмонлар бу манбаларни билмасин, дейилмаган.

ЎН БЕШИНЧИ МАЪРУЗА

ВИЖДОН ЭРКИНЛИГИ: ИНЖИЛ ТАРЖИМАСИДАН МУДДАО НАДИР?

Онгли, муслим кишининг субутсизлик қилиши қийин. Чунки Қуръони карим билан Инжили шарифни ўқир экан, ҳар бир умматнинг ўз динига- исломга ихлоси ва эътиқоди янада ошади. Бу қандайдир зўравонликка эмас, балки илм, мантиқ ва адолатга асосланган дин эканлигига иймон келтиради. Бу жиҳатдан биз мусулмонларнинг Инжил, Таврот ва Забур билан

танишувимиз номатлубгина эмас, балки жоиздир. Зероки, бизнинг Калом жаҳолат ва ғафлатга эмас, балки маърифатга, билимга, воқифликка таяниб иш кўради, шунга даъват этади. Ҳеч кимга сир эмас: ҳамма мусулмонлар ҳам мусулмон бўлишдан олдин номусулмон бўлган-ку. Қуръон инсониятнинг тарихий такомилни натижасида нозил қилинган.

Аммо бу ерда алоҳида диққат қилиниши лозим бўлган шундай муаммо борки, буни асло унутиб бўлмайди. Чунончи, баъзи-бир саводсиз ёки чаласавод кишилар даъво қилаётгани сингари, Қуръон, Таврот, Инжил ва Забур айнан бир китоб эмас. Гарчи улар орасида муштарак фикр, талқин, даъват, ўғит ва тарихий ривоятлар бўлса ҳам. Бош тафовут шундаки, Қуръони карим танқидга, яъни худонинг биру борлигига асосланади. Чунончи, инсонга хос сифатлар: ота, она, ўғил, қиз, қариндош-уруғчилик, ака-ука, опа-сингил, эр-хотинлик муносабатлари, нафс ва ҳоказолар Парвардигорга дахлдор эмас. У якка-ягона, устивор, яратувчиларнинг яратувчиси, бирламчи манба. Ҳамма нарса худодан, Барчамиз охир-оқибатда яна яратган эгамнинг даргоҳига қайтамыз. Калимаи шаҳодат шундай бошланади: Ло илоҳа илаллоҳ: Оллоҳдан бошқа Оллоҳ йўқ. Ўзга диний манбаларда эса, аксарият ҳолларда, бунинг аксини кўрамиз. Бас, Каломуллони дилга жо қилмай туриб бўлак ғайридиний ишлар билан танишиш кишини чалғитиб қўйиши мумкин. Бундан ниҳоятда эҳтиёт бўлишга тўғри келади. Қош қўяман деб кўз чиқазиб қўйиш ҳеч гапмас. Алалхусус, мактаб, олий таҳсил, ижтимоий

муносабатлар ҳамда лисоний тарбия (узоқ йиллар давомида маҳаллий ёшларга ўрис тилининг «иккинчи она тили» сифатида тафаккурга изчил сингдирилгани) бу хавфни янада кучайтиради. Бир талай одамлар орасида миллий мансубликдан кўра насроний маданиятга мойиллик ҳеч кимга сир эмас. Рўй-рост айтиш керак: Инжилни заҳмат чекиб ўзбекчалаштирган хорижий афандиларимизнинг бош мақсади мана шу ва бундан минг маротаба хушёр бўлиш даркор. Эътибор қилинг-а: ўз она тилини билмай туриб ёки саёз билгани ҳолда бошқа бирон тилни эгаллаган одам бора-бора ўз миллий жавҳарини бой беради, миллий қадриятларидан узоқлашади, ўз эли ва юртига ётлашади. Ҳатто ўзининг оқ ювиб, оқ тараган онаси билан ҳам она тилида сўзлаша олмай қолади. Аста-секин, ўзи сезмаган ҳолда, ўзга диний таомилларга маҳлиё бўлиб чўқиниб кетади. Бора-бора муқаррар ўта нохуш бир аҳволга тушиб қолади. Собиқ шўроларнинг таълим, таҳсил ва тарбия йўриқлари биз учун аччиқ сабоқ бўлиши даркор.

Умуман, Фарб билан Шарқ, Оврупо, Осиё билан Африка, насроний, мусулмон, яҳудо, будда динлари, уларнинг манфаатлари кесишган ва тутшиб кетган минтақаларда жойлашган халқларнинг тарихи ҳамда қисмати оғир. Бу жойларда яшаган фуқароларга дин ҳам, динсизлик ҳам, иқтисодиёт ва сиёсат ҳам бефарқ эмас. Хоҳ Марказий Осиё билан Ҳиндистонни олинг, хоҳ Ливан, Хитой, Қофқозни олинг, ҳамма жойда аҳвол шу. Марказий Осиёда, жумладан Ўзбекистонда турғунлик деб аталмиш даврда

худосизликка асосланган ўша муртад салтанат ҳам маҳаллий халқларга ўрис тили, маданияти, адабиёти, санъатини мунтазам ва чуқур сингдириб боришдан иборат пардаланган, мунофиқона сиёсати билан улар онгидан ва қалбидан исломни сиқиб чиқазиб, ўрнига насроний маънавияти, мафкураси ҳамда маслагини жорий этишни мақсад қилиб қўйган ва бу йўлда катта зафар қозонган ҳам эди. Бундай олганда, ёвуз даҳрийликдан, худосизликдан кўра ҳар қандай динга мансублик беқиёс афзал. Чунки шаккок даҳрийлик сўқир, иймон-эътиқод эса тийрак. Худога мункир одамнинг қасамёдига мутлақо ишониб бўлмайди, негаки унинг дилида нур йўқ. Художўй мўмин эса ёлгон айтолмайди. Гарчи турли дин кишиларининг маъбуди «бошқа-бошқа» бўлса-да. Аслида эса, яратган эгам ҳаммага бир ва баробар. Кимни маффират қилишини Оллоҳнинг ўзи билади. «Яхши» ва «ёмон» худо бўлмайди. Гап шундаки, Оллоҳ таолони ҳар бир миллат ва қавм ўзича атайди, холос.

Бироқ фожиа шундаки, бир-бири билан ўзаро мураса қила олмайдиган, мураса қилиши мумкин ҳам бўлмаган моддиюнчилик (материализм) билан насронийликнинг мақсади бир-бирига яқин: турли йўллар билан маҳаллий халқларнинг нафсониятини ерга уриб, уларни христианлаштиришдан иборат. Уларда эътиқод бирлиги эмас, мақсад бирлиги бор. Шунинг учун биз ҳар иккаласининг ҳам ўй-ниятидан ҳазар қилмоғимиз ва ҳушёр бўлмоғимиз фарз. Майли, тараққиёт ҳамда тинчликка хизмат қилса, дунё

сиёсати бирлашсин. Илм, фан, иқтисодиёт, спорт, техника рақобат қилсин. Аммо динлар эмас! Бир дин бошқа бир динни таъқиб этмаслиги, хусумат қилмаслиги, бир дин муҳибига бошқа дин кишиси тазйиқ ўтказмаслиги вожибдир.

ЎН ОЛТИНЧИ МАЪРУЗА

ДИН, АРХЕОЛОГИЯ ВА ТАРЖИМА («Ўзим билан суҳбат» мақомида)

-«Труд» газетаси «Шов-шув («Сенсация») рукни остида Олег Кузминнинг Тел-Авивдан юборган «Тарих шубҳа остида» («История под вопросом») деган фавқулодда катта ва муҳим хабарини тарқатди (30.10.99).

-Қанақа «фавқулодда» хабар экан?

-Яхшиси, ҳар қандай шубҳадан холи бўлиш учун, уни айнан ўзидай таржима қиламан.

Исроил тарихида Бобил даври деган давр... бўлган эмас. На Мисрдан келиб чиққанлик. На Синай бўйлаб сарсон-саргардон кезишлар, на Иерихон Иисус Навиннинг қамали, на Довуд ва Сулаймоннинг буюк салтанати бўлган. Булар биронтаси бўлмаган гап. Исроил археологлари Тавротнинг устувор асослари тарихий ҳақиқатга тўғри келмайди, деган хулоса чиқазганлар. «Гаарец» газетасининг таниқли археолог, профессор Зеэв Герцог фикрига таяниб айтган ваҳимадор хабаридан маълум бўладики, агар тадқиқотларнинг натижаларига қараб фикр юритиладиган бўлса, тарихда мазкур давр

(милодгача X аср) «кечмаган». Ҳозирги Исроил ва Фаластин тупроғида 70 йил давомида олиб борилган қазув ишлари Танах (Қадимги Аҳд-Ветхий Завет) да баён қилинган далилларни тасдиқлайдиган заррача илинж йўқлигидан далолат беради. Герцог комил ишонч ва эътиқод билан дейдики, «Эътироф этиш қанчалик душвор бўлмасин, Исроил халқи Мисрдан чиқмаган, саҳрода сарсон-саргардон кезмаган, «Эрец Исроэл» бу ерларни забт этмаган ва у «ўн пуштигача» бу маконда яшамаган. Шох Довуднинг маълум ва машҳур давлати буюк минтақавий давлат эмас, майдагина қабилавий бошқарув («беклик») бўлган.

«Гаарец» газетасида чоп этилган мақолани Исроил радиосида тарихчи ва археолог Яир Камайский қуйидагича шарҳлайди: «Рўзномаларда берилаётган сўлоқмондай сарлавҳалар остидаги жазавадор бақирув-чақирувлардан фарқли ўлароқ, биз булардан кўра муҳимроқ ва жиддийроқ нарсалар ҳақида гап юритамиз: Қадимги Аҳддаги эрамизгача ўтган IX-VIII асрлардан олдинги давр ҳақидаги ахборот тарихий ахборот эмас. Ҳа, биз қазилмалар берган маълумотларга асосланган ҳолда, Мисрдан келиб чиққанлик, Исроил ерининг Иисус Навин томонидан забт этилиши, Иерихоннинг босиб олиниши, Иброҳимнинг бўлганлиги ҳамда Довуд билан Сулаймонларнинг улкан империяси хусусидаги даъволарни на тасдиқлай оламиз, на исботлай биламиз. Булар хусусида сўз юритишдан ожизмиз. Чунончи, Таврот Довуд давлатини Исроил салтанати деб кўрсатади...

Бироқ Тел-Авивдаги Хермон тоғида XI асрга оид топилган лавҳанинг шаҳодат беришича, бор-йўғи «Довуд давлати», яъни Довуд династияси бошқарган ҳокимият мавжуд бўлган, холос. Иерусалим (Қуддус) эса аҳолиси атиги 3,4-5 минг кишидан ташкил топган кичкинтой шаҳар бўлган. Ҳеч қандай империя ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас».

Археологлар Қадимги Аҳдни тасдиқлайдиган исбот-далиллари хизирча топиша олмаётган бўлса не ажаб, деган тахминни Яир Камайский рад этди. Исроил, деди у, ҳаддан ташқари кўплаб қазилмалар ўтказилган жой. Олим яна иккита мисол келтирди. Чунончи, Иерихонни саккиз марта «кавлашган». Афсуски, Иисус Навин замонида шаҳар бўлмаган. Қуддусда ҳам Довуд ва Сулаймон замонларига даҳлдор маҳобатли қурилишлар олиб борилганидан дарак берувчи ҳеч қандай излар топилмади.

«Айтса бўладирким, Тавротда ҳижрийдан олдинги X асрда юз берган воқеалар ҳақидаги ҳикоялар-нари борганда анъана ва ривоятдан бошқа нарса эмас. Уларда ниҳоятти зигирдай ақл бовар қиладиган гап бор, холос. Шунга ўхшаш бошқа, чунончи, «Игор лашқари жангномаси»га ўхшаш ривоятлар ҳам маълум. Чамаси, нималардир бўлиб ўтган, албатта. Лекин булар Қадимги Аҳд ёхуд «Игор лашқари жангномаси»да маҳобат қилинган кенг миқёсларда воқеъ бўлмаган», - деди Камайский.

Исроил археологларининг далолати муқаррар Исроилда қизғин баҳсу мунозараларга сабаб бўлади, диндорлар билан даҳрийларнинг

ўзаро муносабатларини ниҳоятда таранглаштириб юбориши тайин.

-Турган-битгани ғалат-ку.

-Нимаси-«ғалат», биродар?

-Айнан Исроил археологлари бу илмий ҳақиқатни ошкор қилишга журъат этганлари ажаб! Биласанми, агар бу гапларни Миср олимлари айтганида, буни бани исроиллар фирт тухмат деб қабул қилган бўларди.

-Фикрингга қўшиламан. Аминманки, бу ҳаққоний далиллар яҳудийлар билан араблар орасига беш баттар совуқчилик туширган бўларди. Бунинг оқибати нима билан тугаши мумкинлигини айтиш қийин.

-Ҳозирги ҳолатида ҳам «уёқда» жазава баравж эканлиги ва асабий вазият узоқ давом этиши турган гап.

-Нима деб ўйлайсан, агар будда, насроний, мусулмон қавмлари ҳам ўз муқаддас китоблари: Зобур, Инжил, Қуръони каримни «тафтиш» қилишга ва инкор этишга киришиб кетсалар-а?

-Бошқаларни билмадиму, яҳудий олимлари, бизнинг мавқеимиздан туриб қараганда, ҳеч қандай «Америка кашф этганлари» йўқ. Аксинча, улар араблар алақачонлар «очиб бўлган Американи» қайта тасдиқлашаётибди. Бор-йўғи шу.

-«Биз» деганинг кимлар? Билса бўладими?

-Мусулмонлар... Негаки, бир минг тўрт юз йил илгари, муқаддас Каломулло нозил этилганидаёқ мазкур муаммонинг туб сабаблари башорат қилинган эди.

-Нимани назарда тутаяпсан?

-Қуръони карим ўзидан олдин ваҳий қилинган Таврот, Зобур, Инжилнинг ҳам илоҳий, муқаддас китоб эканлигини ҳамда ҳабиби Оллоҳ, жаноби пайғамбаримиз Расули Акрам Муҳаммад Мустафо ила Иброҳим халилуллоҳ, Исо руҳилоҳ, Мусо алайҳиссалом, Сулаймон алайҳиссалом, Довуд алайҳиссалом, Исмоил алайҳиссалом, Исҳоқ алайҳиссалом, Яъқуб алайҳиссалом ва бошқа зоти покларнинг ҳам пайғамбар бўлганларини тасдиқлайди. Бироқ бошқа пайғамбарларнинг умматлари кейинчалик ўзларининг муқаддас китобларини ўзгартиргани ошкор этилади. Исломда фириб, сохтакорлик йўқ.

-Шунинг учун ҳам Қуръони мажиддан ўзга муқаддас китоблар манҳус қилинган-да?

-Худди шундай.

-Демоқчисанки, бу тарихий ҳақиқатни ҳозирги Исроил олимлари тасдиқлашибди-да, лаббай?

-!!

-Тушундим. Кел, ўзга дин муҳибларининг ички ишига аралашидан ўзимизни тияйлик... Бизга тинчлик керак. Ундан кўра чандон муҳим ва долзарб бошқа бир муаммога муносабат билдирган маъқул.

-Тагин қандай муаммо?

-Дин билан фан, руҳонийлар билан олимлар ҳамда бу тоифа арбоблар билан сиёсатдонларнинг мулоқоти масаласи.

-Ў-ҳу!.. Катта ва жиддий баҳс. Чунончи, ҳозир кўраётганимиз масалада фан диннинг даъволарини тўқсон тўққиз фоиз тасдиқламаяпти... Инкор этаётибди...

-Башарти, Худо кўрсатмасин,
тасдиқлаганида борми!..

-Яқин ва Ўрта Шарқда вазият тағинам
кескинлашган, томонлар орасида жазав
жунбишга келиб, янги-янги ҳудудий даъволар
юзга қалқиб чиқиши хавфи туғилиши ҳам
мумкин эди, демоқчисан-да?

-Алҳазар! Ашаддий жангариларнинг дами
ўчадиган бўлди.

-Барибир менга эриш туйилаётибди. Нечук
бўлиб олимлар сиёсатга зид йўл тутишди экан?
Бу «шаккоклик» уларга жуда қимматга
тушмасмикин?

-Менга эса сираям «эриш» туйилмайди.
Аммо юрак ютиб ҳақ гапни айтишгани уларга
қанчалик қимматга тушишини билмадим,
бошлари билан хун тўлашларидан Оллоҳ
сақласин. (Исроилда диний ва ирқий муҳит
қандайлиги барчага аён. Изоҳга ҳожат йўқ).

-Камина сенинг фикрингга қўшилиб, жону
дилим билан исроиллик муаррих-археологларга
миннатдорчилик билдираман. Илло, юзта ширин
ёлғондан битта аччиқ ҳақиқат афзал.

-Нима бўлгандаям олим олим экан-да.
Ёдингдами, бир гап айтган эдинг: «Ёлғон
гапиришдан бўлак, олимнинг ҳамма нарсага
ҳаққи бор. У фақат ҳақ гапни айтиши керак.
Ҳатто далиллар унинг манфаатига зид келган
тақдирда ҳам, далилларга эмас, ўз-ўзига раддия
бермоғи даркор».

-Ҳақиқатга тик қараш қанчалар оғир...

-... Ва қанчалар шарафли!

-Қуръони каримда араблар билан

яхудийларнинг ўқ илдизи бир: улар Иброҳим алайҳиссаломнинг икки ўғлидан тарқалган. Исмоил алайҳиссаломдан

-араблар, Исҳоқ алайҳиссаломдан-яхудолар туғилишган. Кейинчалик, шайтоннинг «кўмаги» ва хусумат туфайли ораларида ганимлик, ишончсизлик, тажовуз пайдо бўлган.

-Ажабмас, энг сўнги археологик қазилмалар натижасида қўлга киритилган илмий далиллар бутунги вазиятни юмшатишга олиб келса.

-Шояд!.. Шояд!!

Рекомендации по составлению тестовых вопросов по курсу «Введение в теорию перевода».

УСЛОВИЯ ПЕРЕВОДА:

Надо знать:

- психологию народа,
- историю народа,
- языка, с которого переводить,
- естественно-природные условия местности,
- культуру и искусства народа,
- особенностей мышления людей,
- предмета перевода,
- языка, на который переводить,
- нравов и обычаев народа,
- терминологию.

ОСНОВНАЯ ЕДИНИЦА ПЕРЕВОДА:

- слово,
- фраза,
- интонация,
- звук,
- абзац,
- смысл,
- термин.

«Таржима назариясига кириш» курсидан тест саволлари тузиш учун тавсиялар.

ТАРЖИМА КИЛИШ ШАРТЛАРИ

- Қайси халқнинг тилидан таржима қилинаётган бўлса, ўша:
- халқнинг психологияси;
 - халқнинг тарихи;
 - халқнинг табиий географик ҳолати;
 - маданияти ва санъати;
 - одамларининг тафаккур тарзлари;
 - урф-одатлари;
 - терминологиясини билиш талаб қилинади.

ТАРЖИМАНИНГ АСОСИЙ БИРЛИГИ:

- сўз,
- ибора,
- интонация,
- оҳанг,
- жумла,
- маъно,
- атама

УСЛОВИЯ, ОПРЕДЕЛЯЮЩИЕ АДЕКВАТНОСТЬ

(полноценность) ПЕРЕВОДА

- эквивалентность,
- эквиметричность,
- эквилинейрность,
- эквиритмичность,
- дословная точность,
- соответствие синтаксических схем подлинника и перевода.

ФРАЗЕОЛОГИЯ И ПАРЕМИОЛОГИЯ

(пословицы, поговорки, народные изречения) В ПЕРЕВОДЕ:

- фразеология и паремиология подлежат дословному переводу,
- не подлежат дословному переводу,
- следует переводить способом калькирования,
- калькирование искажает смысл,
- дословный перевод, буквализм и калькирование одно и то же,
- дословный и буквальный перевод допустимы в передаче фразеологизмов,
- это сводит на нет фразеологическую единицу.

КАК МОЖНО СТАТЬ ПЕРЕВОДЧИКОМ?

- это призвание, а не ремесло,
- это квалификация,
- должность,
- увлечение: хобби,
- профессия,
- обычная работа,
- можно стать переводчиком путем самостоятельных упражнений,
- на переводчика надо учиться,
- достаточно многоязычных словарей, чтобы переводить с языка на язык,
- это талант. Чтобы быть переводчиком, надо родиться переводчиком.

ТАРЖИМАНИНГ АСЛИЯТГА АДЕКВАТЛИГИ (МУТАНОСИБЛИГИ)НИНГ ШАРТЛАРИ

- эквивалентлик,
- эквиметриклик,
- эквилинейрлик,
- эквиритмиклик,
- сўзма-сўз аниқлик,
- аслият ва таржиманинг синтактик қурилмалари мослиги.

ТАРЖИМАДА ФРАЗЕОЛОГИЯ ВА ПАРЕМИОЛОГИЯ

(мақол, матал ва ҳалқ ҳикматлари)

- фразеология ва паремеологияни сўзма-сўз таржима қилса бўлади,
- уларни сўзма-сўз таржима қилиб бўлмайди,
- уларни калька қилиш мақсадга мувофиқ,
- мақсадга мувофиқ эмас,
- сўзма - сўз таржима, харфхўрлик ва калькаланинг бир - биридан фарқи йўқ, булар фразеологик бирикмалар таржимасини йўққа чиқаради.

КАНДАЙ КИЛИБ ТАРЖИМОН БЎЛИШ МУМКИН?

- бу малака,
- унвон,
- қизиқиш, хобби,
- оддий иш,
- мустақил машқ қилиш орқали таржимон бўлиш мумкин,
- тилдан тилга таржима қилиш учун кўп тили лўғатлар етарли,
- бу талант. Таржимон бўлиш учун таржимон бўлиб тугилиш керак.

**МОЖЕТ ЛИ ИСТОРИК ИЛИ
БОТАНИК ПЕРЕВОДИТЬ
ХИМИЮ ИЛИ
НАЧЕРТАТЕЛЬНУЮ
ГЕОМЕТРИЮ?**

- может. Для этого достаточно знать «языка химии», т.е. химическую терминологию (или терминологию начертательной геометрии),
- может. Но его перевод будет искаженным, недостоверным,
- не может. Химию должен переводить специалист по химии, а нач. геом. Специалист по данному предмету,
- химик может переводить историю,
- химик не может переводить историю, ибо он не специалист по истории,
- чтобы стать переводчиком достаточно быть отраслевым специалистом,
- чтобы быть хорошим переводчиком недостаточно быть квалифицированным узким специалистом.

**ПРИЧИНЫ ПОЯВЛЕНИЯ СЕРЫХ
ПЕРЕВОДОВ:**

- от незнания языка,
- от низкого уровня культуры переводчика,
- от незнания быта, истории, культуры народа,
- от скудного словарного запаса переводчика,
- от ремесленничества,
- от отсутствия профессионального мастерства переводчика.

**ТАРИХЧИ ЁКИ БОТАНИК КИМЁ
ЁХУД ЧИЗМА ГЕОМЕТРИЯНИ
ТАРЖИМА ҚИЛА ОЛАДИМИ?**

- қила олади. Бунинг учун кимёнинг тилини (кимё ёки чизма геометриянинг терминологиясини) билса бўлади,
- бўлади. Лекин, унинг таржимаси бузилган ва ноаниқ чиқади,
- бўлмайди. Кимёни кимё фани мутахассиси, чизма геометрияни ҳам шу соҳа кишиси таржима қилиши лозим,
- химик тарих фанига оид матнни таржима қила олади,
- химий тарих фанига оид матнни таржима қила олмайди, чунки у тарихдан мутахассис эмас,
- таржимон бўлиш учун соҳа мутахассис бўлиш етарли,
- яхши таржимон бўлиш учун топ соҳанинг малакали мутахассиси бўлишнинг ўзи етарли эмас.

**ҚУСУРЛИ ТАРЖИМАЛАРНИНГ
САБАБЛАРИ:**

- тил билмаслик,
- таржимон маданияти даражасининг пастлиги,
- таржима қилинаётган халқнинг майиший турмуш тарзи, тарихи ва маданиятидан беҳабарлик,
- таржимон лугат хазинасининг ночор, камбағаллиги,
- таржимага шунчаки эрмак деб қараш,
- таржимон маҳоратининг етишмаслиги.

БИЛИНГВИЗМ И ПЕРЕВОД:

- билингвизм способствует переводческому искусству,
- билингвизм и перевод взаимодополняющие факторы искусства воссоздания текста и пере выражения речи,
- билингвизм и перевод взаимоисключающие факторы,
- билингвизм и полилингвизм есть основные условия перевода,
- многоязычие препятствуют переводу,
 - зачем читателю, владеющему языками, перевод?

АВТОРИЗОВАННЫЙ ПЕРЕВОД:

- это есть перевод, осуществляемый самим автором,
- автор имеет право вносить определенные изменения в текст своего перевода,
- авторизованный перевод не отличается от обычного перевода,
- авторизованный перевод есть перевод другого лица, согласованный автором,
- при автопереводе происходит значительно отсебятин,
- при этом лучше воссоздается индивидуальный стиль автора,
 - лучше воссоздается индивидуальный стиль переводчика.

БИЛИНГВИЗМ (ЗУАЛИСОНАЙЛИК) ВА ТАРЖИМА:

- билингвизм таржима санъатига ёрдам беради,
- билингвизм ва таржима маттни қайта яратиш санъати ва нутқни қайта ўгиришда ўзаро бир-бирини тўлдирувчи факторлардир,
- билингвизм ва таржима юир-бирини ўзаро инкор этувчи факторлардир,
- билингвизм ва полилингвизм таржиманинг асосий шартларидир,
- кўптилилик таржимага тўсқинлик қилади,
- тил билувчи киши учун таржиманинг нима кераги бор?
**АВТОРЛАШТИРИЛГАН
ТАРЖИМА:**
- бу оригинал асар муаллифининг ўзи томонидан қилинган таржима,
- муаллиф ўз асари таржимасининг матнига ўзгартиришлар киритишга ҳаққи бор,
- авторлаштирилган таржима одатдаги таржимадан фарқ қилмайди,
- авторлаштирилган таржима
- бу муаллиф билан мутаржим узаро келишган холда амалга оширилган таржима,
- авторлаштирилган таржимада «ўздан қўшиш»лар кўп бўлади,
- бунда муаллифнинг индивидуал услуги яхшироқ акс этирилади,
- бунда таржимоннинг индивидуал услуги яхши қайта яратилади.

ПЕРЕВОД С РОДСТВЕННЫХ (ТЮРКСКИХ) ЯЗЫКОВ:

- легче и сложнее, чем перевод с неродственных языков,
- лучше и проще, чем перевод с неродственных языков,
- предпочтителен перевод с русского опосредованного перевода произведений литератур турецких народностей,
- перевод с подстрочника ничем не отличается от перевода с родственного турецкого языка,
- перевод с родственных турецких языков благоприятно способствует сближению двух народов, больше стимулирует процесс развития языка и культуры переводящей стороны.

С ЧЕГО НАЧИНАЕТСЯ ПЕРЕВОД НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

- знакомства с биографией автора,
- с определения стиля и стилистических атрибутов автора,
- с изучения истории и написания данной книги,
- со сплошного перевода с первой строки до последней,
- с изучения предмета перевода,
- с определения непереводаемых слов (т.н. безэквивалентной лексики), терминов, формул, фраз, дефиниций, фонетических, морфологических и синтаксических показателей оригинала, экстралингвистических особенностей подлинника.

ҚАРДОШ (ТУРКИЙ) ТИЛЛАРДАН ТАРЖИМА:

- қардош бўлмаган тиллардан таржима қилишга нисбатан осонроқ ва қийинроқ,
- қардош бўлмаган тиллардан таржима қилишга нисбатан яхшироқ ва қулайроқ,
- туркий тиллар аро таржимани рус тили орқали амалга оширган маъқулоқ,
- тағлама (подстрочник)дан таржима қардош туркий тиллардан қилинган таржимадан ҳеч қандай фарқ қилмайди,
 - қардош туркий тиллардан таржима ҳар икки халқни бир-бирига яқинлаштиради, таржима тили тараққиётида ҳам ижобий рол ўйнайди.

ИЛМИЙ-ТЕХНИК ТАРЖИМА НИМАДАН БОШЛАНАДИ?

- муаллиф таржимаи ҳоли билан танишишдан,
- муаллифнинг индивидуал услуби хусусиятларини аниқлаш орқали,
- мазкур китобнинг яратилиш тарихини ўрганиш билан,
- дастлабки жумладан то охиригача таржима қилиш орқали,
- таржима предметини ўрганиш билан,
- хос сўзлар (эквиваленти мавжуд бўлмаган сўзлар), атамалар, формулалар, аслиятнинг фонетик, лексик ва синтактик хусусиятларини ўрганиш билан, аслиятнинг гайрилисоний жиҳатларини ўрганиш орқали.

С ЧЕГО НАЧИНАЕТСЯ ПЕРЕВОД ОБЩЕСТВЕННО- ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

- с изучения предмета перевода,
- со сплошного перевода текста механически,
- с изучения истории данной книги,
- с определения стиля и стилистических атрибутов автора,
- знакомства с биографией автора,
- с определения непереводимых слов, терминов, фраз, фонетических, морфологических и синтаксических показателей оригинала, экстралингвистических факторов подлинника.

РАБОТА СО СЛОВАРЁМ В ПЕРЕВОДЧЕСКОМ ПРОЦЕССЕ:

- переводчик нуждается в словаре,
- переводчик не должен заглядывать словарь, что может привести к путанице, отлетет его,
- словарь верное подспорье, надежный советник переводчика,
- словарь беднее словарного запаса переводчика,
- переводчик своим опытом обогащает словарь.

ПЕРЕВОД СЛОВА И СЛОВО В ПЕРЕВОДЕ:

- слово непереводимо,
- непереводимость слова диктуется отсутствием эквивалентов в другом языке,
- непереводимость объяснима ограниченностью возможности компенсации смысловых оттенков в разных языках,
- любое слово переводимо на любой другой язык.

ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ АДАБИЁТЛАР ТАРЖИМАСИ НИМА БИЛАН БОШЛАНАДИ?

- Таржима предметини ўрганиш билан,
- мазкур китобнинг яратилиш тарихини ўрганиш билан,
- муаллифнинг индивидуал услуги хусусиятларини аниқлаш орқали,
- хос сўзлар (эквиваленти мавжуд бўлмаган сўзлар), атамалар, формулалар, аслиятнинг фонетик, лексик ва синтактик хусусиятларини ўрганиш билан, аслиятнинг гайрилисоний жиҳатларини ўрганиш орқали.
- Муаллиф ижодий биографияси билан танишиш орқали

ТАРЖИМА ЖАРАЁНИДА ЛУГАТ БИЛАН ИШЛАШ:

- таржимон учун лугат зарур,
- тажimon лугатга қарамаслиги керак, чунки у чалкашликка олиб келади,
- лугат таржимоннинг содик маслаҳатгўйи,
- лугат таржимон лугат бойлиги олдида ночорлик қилади,

таржимон ўз лугат бойлиги билан лагатларни бойитади.

СЎЗ ТАРЖИМАСИ ТАРЖИМАДА СЎЗ ВА:

- сўзни таржима қилиб бўлмайдди,
- сўзнинг бир тилдан иккинчи тилга таржима қилиб бўлмаслигининг сабаби унинг ўзга тилларда эквивалентининг мавжуд эмаслигидадир,
- турли тилларда сўзларнинг бир бири билан маъно томонидан мос келмаслигиг уларнинг таржима қилиш имкониятларини чеклайди,

**ОСНОВНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ
СТЕПЕНИ БОГАТСТВА ИЛИ
СКУДНОСТИ ЯЗЫКОВ:**

- словарный запас,
- наличие или отсутствие отраслевых терминологических единиц,
- степень многозначности слов (полисемантизм),
- лексико-фразеологические, грамматические атрибуты,
- возраст языков,
- отработанность в научном и литературном планах,
- экстралингвистика.

**ЧТО НУЖНО ЗНАТЬ
ПЕРЕВОДЧИКУ, ПОМИМО
ОСНОВНЫХ УСЛОВИЙ, ДЛЯ
ВОССОЗДАНИЯ ТРУДОВ РАЗНЫХ
ЖАНРОВ:**

- для художественного перевода: терминологию или образность?
- для перевода технической литературы: образность, ритмику или терминологию?
- для дублирования кинофильмов: слово, жесты, терминологию; психологию действующих лиц?
- для перевода деловых бумаг: риторику, художественность или логическую точность?
- для перевода общественно-политических книг: вольность, переосмысление, смысловая точность?

**ТИЛЛАРНИНГ ЛУТАТ
БОЙЛИГИ ВА
НОЧОРДИГИНИНГ АСОСИЙ
КЎРСАТГИЧЛАРИ:**

- лутат бойлиги,
 - соҳа терминларининг ишланмаганлиги ёки мавжуд эмаслиги,
 - сўзларнинг кўпмаънолили хусусиятига эътибор (полисемантизм),
 - лексик, фразеологик ва грамматик ўзига хослиги,
 - тилларнинг қадимийлиги,
 - илмий ва адабий жиҳатдан ишланганлиги, гайрилисоний унсурлар.
- ТАРЖИМОН ТУРЛИ
ЖАНРЛАРДАГИ ИШЛАРНИ
УТИРИШ УЧУН НИМАЛАРНИ
БИЛИШИ ЛОЗИМ:**

- бадий таржимада образлили ва терминологияни,
- техник адабиётлар таржимасида образлили, ритмика ва терминологияни,
- кинофильмлар таржимасида сўз, турқ-тароват, терминологияни,
- ҳаракатдаги шахсларнинг психологиясини,
- иш қозғалари таржимасида: риторика, бадийлик ва мантиқий аниқлик,
- ижтимоий - сиёсий адабиётлар таржимасида: эркинлик, қайта талқин, мантиқий аниқлик.

ЦЕНА ГРУБОГО ПЕРЕВОДА ИЛИ НЕВЕРНОГО ИСТОЛКОВАНИЯ ОДНОГО СЛОВА:

- искажение текста,
- нивелировка авторской интерпретации,
- бессмыслица, абракадабра, утрата логического осмысления авторского видения,
- недоразумения в более крупном контексте,
- легко исправимый недочет.

ВОЗМОЖНА ЛИ АБСОЛЮТНАЯ АДЕКВАТНОСТЬ ПЕРЕВОДА?

- да (иначе к чему перевод?),
- нет (не позволяют лингвостилистические и лексикограмматические ресурсы языка),
- да и нет (существуют общие закономерности мышления языков разных народов; потому невозможна, что само понятие адекватности ограничено),
- нет: закономерности явлений отражения и отражения не гарантируют абсолютности адекватности («подлинник-перевод»),
- полноценность перевода обеспечивается богатством и литературно-историческим опытом языка,
- полноценность перевода возможна благодаря мастерства переводчика.

БИР СЎЗНИ ҚЎПОЛ ЁКИ НОТЎЁРИ ТАРЖИМА ҚИЛИШ ОҚИБАТИ

- матни бузиб кўрсатиш,
 - муаллиф талқинининг ноаниқлигига олиб келиш,
 - мантиқсизлик, яжуж-маъжуж, муаллиф ниятини бузиб талқин қилиш,
 - кенгроқ контекстаги англашмовчилик, тузатса бўладиган қусур.
- МУТЛАҚ АДЕКВАТ ТАРЖИМА БУЛАДИМИ?**

- ҳа (унда таржиманинг нима кераги бор?),
- йўқ (тилинг лисоний-услубий ва лексик-грамматик асоси имконият бермайди),
- ҳа ва йўқ (турли халқлар тилларида фикрлашнинг муштарак қонуниятлари мавжуд, шунинг учун адекватликнинг ўзи чегараланган),
- йўқ; (талқин ва талқинни талқиннинг мавжудлиги аслиятга таржиманинг мутлақ адекватлигига кафолат беролмайди,
- таржиманинг мукамаллиги тилинг бойлиги ва адабий-тарихий тажрибалари орқали амалга оширилади,
- таржиманинг мукамаллиги таржимонинг маҳорати натижасидир.

ЧТО ТАКОЕ «НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОЛОРИТ» ПОДЛИННИКА?»

- обычаи, нравы, бытовые принадлежности, утварь, природно-хозяйственный уклад народа,
- национальная психология,
- музыкальные инструменты,
- диалектизмы, говоры, жаргоны,
- национальная одежда,
- религиозные обряды,
- национальные праздники,
- места религиозного паломничества,
- психический уклад нации,
- психика личности,
- природные условия народа,
- условия жизни людей,
- манера, поведение личности,
- мораль.

ДОПУСТИМЫ ЛИ ВОЛЬНОСТИ, СОКРАЩЕНИЯ, ОТСЕБЯТИНА, ИЗМЕНЕНИЯ, ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЯ, ЛОКАЛИЗАЦИЯ, ПРИВНЕСЕНИЕ В ТЕКСТ СВОЕГО «Я» В ПРОЦЕССЕ ПЕРЕВОДА?

- да,
- нет,
- частично,
- недопустимо,
- необходимо,
- перевод должен быть буквально и дословно точным по отношению к авторскому видению мира, оригинал,
- все зависит от конкретной ситуации,
- все возможно в зависимости от жанра переводимой вещи.

«АСЛИЯТ МИЛЛИЙ ЎЗИГА ХОСЛИГИ» ДЕГАНДА НИМАНИ ТУШУНИЛАДИ?

- урф-одатлар, маиший ўзига хослик, халқнинг табиий-хўжалик хусусиятлари,
- миллий психологияси,
- муסיқий асбоблари,
- диалектизмлар, маталлар, жаргонлар,
- миллий кийимлари,
- диний одатлар,
- миллий байрамлари
- диний ибодат қилиш жойлари,
- миллатнинг рухий жиҳатлари,
- шахс психикаси,
- халқ яшаётган ҳудуднинг табиий ўзига хослиги,
- инсонларнинг турмуш тарзи,
- шахснинг ўзини тута билиши ва ахлоқий жиҳатлари,
- одоби.

ТАРЖИМА ЖАРАЁНИДА МУТАРЖИМ

«МЕН»ЛИГИНИНГ ТАРЖИМА МАТНИДАГИ ЭРКИНЛИГИ: КИСКАРТИРИШ, УЗИДАН КУШИШ, УЗГАРТИРИШ, ДУНДАЛАШТИРИШЛАР-НИНГ БУЛИШИ МУМКИНМИ?

- ҳа,
- йўқ,
- қисман,
- мумкин эмас,
- бўлиши шарт,
- таржима муаллифнинг ҳаётни тушуниш даражасига нисбатан сўзма-сўз аниқ бўлиши лозим,
- ҳаммаси мавжуд воқеълик билан боғлиқ,
- ҳамма нарса таржима қилинадиган матннинг жанрига боғлиқ.

МОЖНО ЛИ ИСПРАВЛЯТЬ В ПЕРЕВОДЕ ДОПУЩЕННЫХ ЯВНЫХ ОШИБОК, НЕДОСТАТКОВ, ЛЯПУСОВ ПОДЛИННИКА?

- необходимо,
- при условии не исправления, читатель будет воспринимать это как упушение автора,
- ни в коем случае,
- можно с оговоркой,
- оговорки недопустимы в переводе,
- где гарантия того, что ошибка, допущенная в оригинале, вовсе не есть «ошибка»,
- смотря какая «ошибка»,
- что делать, если интерпретационная позиция автора идет вразрез с мировоззрением переводчика?
- что делать, что подлинник вообще неприемлем в атмосфере политического или религиозного климата современности?

ВАШЕ ПОНИМАНИЕ ТЕОРИИ ПЕРЕВОДА:

- это чистая лингвистика,
- лингво-стилистика,
- сопоставительная стилистика,
- типология языков,
- теория литературы,
- самостоятельная
общефилологическая наука.

НАИБОЛЕЕ МНОГО ПЕРЕВОДИМЫЕ АВТОРЫ И КНИГИ МИРА:

- Коран,
- Библия,
- «Комманифест»,
- Шекспир,
- Пушкин,
- Навои,
- Бабур,
- Ленин.

АСЛИЯТДА ЙЎЛ ҚЎЙИЛГАН ХАТО ВА КАМЧИЛИКЛАР, НУҚСОНЛАРНИ ТУЗАТСА БЎЛАДИМИ?

- зарур,
- агар тузатилмаса, ўқувчи буни муаллифнинг хатоси,деб тушунади,
- ҳеч қачон,
- шартли тарзда мумкин,
- қўшимса қўшиб бўлмайди,
- аслиятдаги хатонинг ҳақиқатдан ҳам «хато»лигига кафолот борми?
- унинг қандай «хато»лигига боғлиқ,
- муаллифнинг интерпритацион мавқеи таржимонники билан кесишмайди,
- агар аслиятнинг ўзи замонавий сиёсий, диний вазиятга тўғри келмаса-чи?

ТАРЖИМА НАЗАРИЯСИНИ ҚАНДАЙ ТУШУНАСИЗ?

- бу соф лингвистик соҳа,
- лисоний-услубий соҳа,
- қийсий услубшунослик,
- тиллар типологияси,
- адабиёт назарияси,
- мустақил умумфилологик фан.

ДУНЁНИНГ ЭНГ КўП ТАРЖИМА ҚИЛИНАДИГАН МУАЛЛИФЛАРИ ВА КИТОБЛАРИ:

- Қуръон,
- Инжил,
- «Комманифест»,
- Шекспир,
- Пушкин,
- Навоий,
- Бобур,
- Ленин.

ТАЛАНТ ПЕРЕВОДЧИКА ЭТО

ЕСТЬ:

- умение преподнести сочинение автора в лучшем свете, чем оно есть,
- навык воссоздания произведения как «образец отечественной литературы»,
- умение сделать произведение более «понятливым» и «доступным», чем оно есть в оригинале,
- знание языков,
- божий дар,
- умение оперировать в зависимости от характера предмета перевода,
- опыт, профессионализм,
- нечто отличное от таланта автора,
- умение оперировать в зависимости от автора,
- умение держать себя «на расстоянии» от автора,
- понимание непреложной истины быть: сотрудником, сподемжником, слугой, соперником, соавтором автора, творцом, бросающим вызов автору;
- чувство меры и своего достоинства.

РЕАЛИЗМ ОРИГИНАЛА И РЕАЛИЗМ ПЕРЕВОДА:

- перевод должен полностью отражать реалии подлинника,
- перевод должен отступить от реализма оригинала,
- перевод должен поднять читателя до уровня оригинала,
- перевод должен быть полностью доступен нашему современнику,
- перевод древних текстов должен быть мало понятным, насколько подлинник мало понятен читателю оригинала.

КТО ЕСТЬ ПЕРЕВОДЧИК:

- предатель,
- друг, сотовариш,
- писатель,
- ученый,
- лингвист,
- психолог,
- человек, не умеющий писать свои книги.

ТАРЖИМОН ТАЛАНТИ

- муаллиф асарни қандай бўлса шундайлигича ўтиришда,
- «ватан адабиёти намунаси» сифатида тақдим этиш,
- асарни таржимада аслиятига нисбатан «тушунарлироқ» ва «соддароқ» қилиб бериш,
- тил билиш маҳорати,
- илоҳий маҳорат,
- тажриба, маҳорат,
- муаллиф талантидан фарқ қиладиган жиҳатнинг мавжудлиги,
- муаллифдан ўзиб кетиш,
- муаллифга нисбатан масофа сақлай билишда,
- муаллифга нисбатан: ҳамкор, хизматкор, рақиб, ҳаммуаллиф, ижодкор, уни бахсга чақирувчи,
- ўз ҳамяти даражасини сақлай билиш.

АСЛИЯТ РЕАЛИЗМИ ВА ТАРЖИМА РЕАЛИЗМИ:

- таржима аслиятдаги борлиқни тўла акс эттириши керак,
- таржима аслиятдаги воқеъликдан чекинishi керак,
- таржима укувчини аслият даражасига олиб чиқиши керак,
- таржима замондошларимизга мос бўлиши керак,
- қадимги обидалар таржимаси матни уларнинг ўз аслиятлари каби ўқилиши қийин бўлиши лозим.

ТАРЖИМОН КИМ?

- хоин,
- дўст, биродар,
- ёзувчи,
- олим,
- лингвист,
- психолог,
- ўз тилида оригинал асар ёзолмайдиган киши.

ПОДСТРОЧНИК ЕСТЬ:

- дословный перевод текста,
- буквальное копирование текста,
- филологический перевод,
- уродливое искажение мысли,
- подспорье для переводчика.

МОЖНО ЛИ ПЕРЕВОДИТЬ ПО ПОДСТРОЧНИКАМ:

- да,
- нет,
- да и нет:
- да-как дополнительный материал;
- нет-через подстрочника невозможно
вникнуть в сущность текста
подлинника.
- подстрочник «узаконивает»
переводческое своеволие и
множество отсебятин,
- приведет к издевательству над
здравым смыслом,
- подстрочник в полном смысле
обеспечивает адекватность перевода.

ЧЕМ ОТЛИЧАЕТСЯ ПИСЬМЕННЫЙ ПЕРЕВОД ОТ УСТНОГО:

- точным копированием текста или
эпизодов фильма,
- вольны обращением с текстом в
устном переводе,
- устный перевод зачастую близок к
пересказу,
- точностью передачи внутренних
психологических переживаний
персонажей,
- создания картин правдоподобия
(мимики, жестов, взглядов...),
- точностью передачи слова, фраз,
синтаксиса.

ТАГЛАМА НИМА?

- матннинг сўзма-сўз таржимаси,
- матннинг ҳарфма-ҳарф ўгирмаси,
- филологик таржима,
- таржимон учун муаммо

ТАГЛАМАДАН ТАРЖИМА ҚИЛСА БЎЛАДИМИ?

- ҳа,
- йўқ,
- ҳа ва йўқ,
- қўшимча материал сифатида қўл
келади,
- йўқ, тагламадан аслият моҳиятига
кириб бўлмайди,
- таглама таржимадаги эркинликни
«қонунийлаштиради» ва
ўзбўларчиликка олиб боради,
- соғлом мантиқни ҳақоратлашга
олиб боради,
- таглама таржимадаги
адекватликни кафолатлайди.

ЎЗМА ТАРЖИМА ОҒЗАКИ ТАРЖИМАДАН НИМАСИ БИЛАН ФАРҚ ҚИЛАДИ:

- матн ёки фильм эпизодларини
аниқ ўтириши билан,
- оғзаки таржимада
муружаатнинг эркинлиги,
- оғзаки таржима қайта ҳикояга
яқин келади,
- персонажларнинг чики руҳий
кечинмаларини аниқ акс
эттириши билан,
- турқ-тароват, жест,
боқишларнинг манзарасини
кўрсатиш имкониятининг
мавжудлиги билан,
- сўз, жумла ва синтаксисни
ўтиришдаги аниқлиги билан.

**КАКОЙ ПЕРЕВОД ЯВЛЯЕТСЯ
НАИБОЛЕЕ АДЕКВАТНЫМ:**

- эквивалентный перевод,
- эквивилинарный,
- эквивиритмичный,
- вольный;
- перевод, воспринимаемый «как оригинал»,
- перевод, воспринимаемый «как перевод»,
- перевод, воспринимаемый «как третья реальность», «третья литература».

**ЧТО ТАКОЕ
«РУССИФИКАЦИЯ»:**

- нормальное, оптимальное, положительное, естественное, необходимое условие развития языков и национальных, духовных культур народов бывшего СССР или СНГ,
- уродливое проявление шовинизма,
- стимул развития культур малочисленных отсталых народов,
- подавление национальных культур,
- проявление высокомерного «братского» отношения бывшего «Центра» по отношению к «отсталым» окраинам,
 - шовинизм в любой форме есть ничтожество и самоубийство нации.

СТИЛИСТИКА ПЕРЕВОДА:

- в переводе должна возобладать стилистика перевода,
- должен доминировать стиль переводчика,
- в переводе должен быть представлен стиль автора и стиль переводчика,
- в стилистике переводчик есть раб автора; он обязан себя подавить как творческое лицо,
- в переводе автор должен «обслуживать» переводчика.

**КАНДАЙ ТАРЖИМА АДЕКВАТ
ТАРЖИМА ҲИСОБЛАНАДИ?**

- эквивалент таржима,
- эквивилинар таржима,
- эквивиритмик,
- эркин,
- «аслиятдай» ўқиладиган таржима,
- «таржимадай» ўқиладиган таржима,
 - «учинчи воқеъалик», «учинчи адабиёт» сифатида талқин қилинадиган таржима,

«РУСЛАШТИРИШ» нима?

- собиқ СССР ва СНГ халқлари тиллари, миллий ва маънавий тараққиёти учун зарур булган ижобий, мақбул жараён;
- шовинизмнинг бадқирдор кўриниши;
- тараққиётдан орқада қолган кам сонли халқлар маданиятини ривожлантириш омили;
- миллий маданиятларни камситиш;
- собиқ «Марказ»нинг чекка ўлкаларидаги «қолоқ» халқларга нисбатан гердайган «ака»чилик муносабатининг кўриниши;
- шовинизм ҳар қандай кўринишда пасткашлик ва халқни ўз-ўзини ўлдиришдир.

ТАРЖИМА УСЛУБИ:

- таржимада таржима услуби акс этиши лозим,
- таржимон услуби устунроқ бўлиши керак,
- таржимада муаллиф ва таржимон услуби кўриниши керак,
 - услубда таржимон муаллифга қул; у ўзини иждоқор сифатида намоён қилиши керак,
 - таржимада муаллиф таржимонга «хизмат қилиш» и керак.

1. Ноширлардан	3
2. <i>1-маъруза:</i> аслият ва таржима	3-5
3. <i>2-маъруза:</i> эврилиш	5-8
4. <i>3-маъруза:</i> таржимон муаммоси	8-10
5. <i>4-маъруза:</i> ворисийлик, узвийлик, давомийлик	10-11
6. <i>5-маъруза:</i> шеърий таржимада оҳанг	11-14
7. <i>6-маъруза:</i> тиллар ва таржималар	14-16
8. <i>7-маъруза:</i> таржима-адабий садоқат рамзи	16-18
9. <i>8-маъруза:</i> руҳият ва қайта яратиш санъати	19-20
10. <i>9-маъруза:</i> умр фасллари, яратувчилик кайфияти ва таржима силсиласи	20-22
11. <i>10-маъруза:</i> таржима, тавсиф ва табдил (Қуръони карим ва Инжили шариф)	23-25
12. <i>11-маъруза:</i> 96-сура: «Алақ». Раббоний ваҳийни ўгириб бўладими?	25-26
13. <i>12-маъруза:</i> Қуръонни шеърий таржима қилиш муаммолари (Пушкиндан - Пороховагача...)	26-27
14. <i>13- маъруза:</i> Қуръон таржимасида муқобилот (эквивалентлик) муаммоси	27-29
15. <i>14-маъруза:</i> Инжилнинг биринчи ўзбекча таржимаси	29-31
16. <i>15-маъруза:</i> Виждон эркинлиги: инжил таржимасидан муддао надир?	31-35
17. <i>16-маъруза:</i> Дин, археология ва таржима («Ўзим билан суҳбат» мақомида)	35-41
18. Таржима назариясига кириш» курсидан тест саволлари тузиш учун тавсиялар.	41-53

2003 йил 30.04.03 да теришга берилди.
 2003 йил 02.05.03 да босишга рухсат этилди.
 Бичими 60x84 1F16 хажми 3 босма табоқ.
 Оқ қоғоз Адади 500 нусха.
 «Фахризода» босмахонаси.